

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

NERINGA SIMĖNAITĖ
KARJEROS EDUKOLOGIJA

JAUNIMO MOKYKLŲ 9 IR 10 KLASĖS MOKINIŲ PROFESINIO
APSISPRENDIMO VEIKSNIAI

Magistro darbas

Darbo vadovė
Doc. Dr. Dalia Augienė

Originalus autorinis darbas

(Studento (-ės) parašas)

Šiauliai, 2017

SANTRAUKA

Anot L. Sajienės ir A. Antanaitienės (2012), profesinis apsisprendimas – svarbiausia paauglystės pabaigos ir jaunystės raidos užduotis, nulemianti visą tolesnį žmogaus gyvenimą. Išstudijavus mokslinių tyrimų rezultatus, galima teigti, kad jaunimo mokyklų mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai nėra nagrinėjami. Taip pat tyrimais retai analizuojami 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai.

Tyrimo objektas – jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai.

Tyrimo tikslas – atskleisti jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti profesinio apsisprendimo sampratą.
2. Apibūdinti profesinio apsisprendimo vidinius ir išorinius veiksnius.
3. Aptarti jaunimo mokyklų specifiškumą, juose besimokančių mokinių bruožus.
4. Išanalizuoti vidinius veiksnius, kurie labiausiai lemia jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinį apsisprendimą.
5. Ištirti jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo išorinius veiksnius.

Tyrimas vykdytas 2016 m. lapkričio mėn. Tyrime dalyvavo 107 jaunimo mokyklų moksleiviai, besimokantys 9 - 10 klasėse (45 merginos ir 62 vaikinai). Apklausa buvo atlikta 4 jaunimo mokyklose. Anketos buvo anoniminės, sudarytos iš 20 klausimų.

Išvados: 1. Profesinis apsisprendimas yra kintantis ir dinamiškas asmenybės identifikacijos procesas, vykstantis visą gyvenimą, siejamas su savo vietos gyvenime ir darbo pasaulyje suvokimu. 2. Profesinio apsisprendimo vidiniams veiksniams priskiriami asmens gabumai, amžius, intelektas, fizinė sveikata, pašaukimas, charakteris ir t.t., o išoriniams - šeima, mokymo institucijos, draugai, finansinės galimybės, ateities perspektyvos, darbo užmokestis, žiniasklaida ir t.t. 3. Jaunimo mokyklos teikia didesnę socialinę, psichologinę, pedagoginę pagalbą mokiniams ir jų tėvams nei kitose bendrojo ugdymo įstaigose. Šiose mokyklose besimokantys mokiniai turi mokymo(si) spragų, elgesio sutrikimų, nepritampa bendrojo ugdymo mokykloje, yra kilę iš socialiai pažeidžiamų šeimų. 4. Maždaug pusei apklaustųjų, renkantis profesiją, yra reikšmingi gebėjimai, pomėgiai, charakteris, sveikatos būklė ir patinkanti profesija. 5. Renkantis profesiją, tiriamiesiems yra svarbi tėvų nuomonė, įsidarbinimo galimybės, profesijų paklausa bei konkurencingas darbo užmokestis.

SUMMARY

According to L. Sajienė and A. Antanaitienė (2012), professional self-determination - the most important adolescence and youth development tasks, giving rise to all the rest of human life. After the analysis of the research results, it can be said that young school students in vocational decision factors are not considered. Also, studies rarely analyzed 9th and 10th-grader students professional self-determination factors.

The object - Professional determination factors of youth school 9th and 10th-grader students.

The aim – reveal professional determination factors of youth school 9th and 10th-grader students.

Research tasks:

1. The concept of professional self-determination.
2. Describe the professional determination of internal and external factors.
3. Discuss the specificity of the youth school, they pupils traits.
4. To analyze the internal factors that determines the most youth school 9th and 10th-grader students professional self-determination.
5. Investigate youth school 9th and 10th-grader students professional self-determination of external factors.

The survey was conducted in 2016 in november. The study involved 107 young people from schools, learning 9-10 classes (45 girls and 62 boys). The survey was carried out of 4 young people in schools. Questionnaires were anonymous, consisting of 20 questions.

Findings: 1. Career choice is a variable and dynamic personality identification process that occurs throughout life, associated with its local life and work in the world. 2. Professional self-determination of internal factors include personal abilities, age, intelligence, physical health, vocation, character, etc., and external - the family, educational institutions, friends, financial opportunities, future prospects, wages, the media, etc. 3. Youth schools provide more social, psychological and educational assistance to students and their parents than in other general education institutions. These schools enrolled students have learning gaps, conduct disorder, do not fit the general education school come from socially vulnerable families. 4. About half of the respondents in choosing a profession, there are important skills, hobbies, character, health status and the favorite profession. 5. When choosing a profession, academic is important parents opinion, job opportunities, occupations in demand and competitive wages.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. PROFESINIO APSISPRENDIMO PROCESAS	9
1.1. Profesinio apsisprendimo samprata	9
1.2. Profesinį apsisprendimą įtakojantys veiksniai	11
2. JAUNIMO MOKYKLOS YPATUMAI	21
2.1. Jaunimo mokyklos paskirtis ir specifiškumas	21
2.2. Jaunimo mokyklose besimokančių mokinių bruožai	24
3. JAUNIMO MOKYKLŲ MOKINIŲ PROFESINIO APSISPRENDIMO TYRIMAS	27
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	27
3.3. Tyrimo rezultatai ir analizė	28
DISKUSIJA	47
IŠVADOS	49
REKOMENDACIJOS	52
LITERATŪRA	53
PRIEDAI	58

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Anot L. Sajienės ir A. Antanaitienės (2012), profesinis apsisprendimas – svarbiausia paauglystės pabaigos ir jaunystės raidos užduotis, nulemianti visą tolesnį žmogaus gyvenimą. Todėl profesiniai sprendimai turi būti gerai apgalvoti, daugkartiniai aktai bei ilgalaikis procesas. L. Jovaišos (1999) teigimu, profesinis apsisprendimas veikiamas daugelio kintamųjų tarpusavio sąveikos. Dalis jų apima asmens ypatybes, o kiti – aplinkos veiksniai.

Jaunimo mokyklų mokinių profesinį apsisprendimą įtakojančių veiksnių aktualumą įrodo jau atlikti įvairūs tyrimai. Aleksandro Stulginskio universiteto studentės L. Čiuladaitės (2015) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad svarbiausią vaidmenį renkantis profesiją turi mokinių artimiausia aplinka (šeima, giminaičiai, draugai ir t.t.). Atkreiptinas dėmesys, jog tyrime dalyvavo Kauno mechanikos mokyklos mokiniai, o jaunimo mokyklose besimokantys moksleiviai tiriama nebuvo. Mindaugo profesinio mokymo centro mokslininkės L. Bukauskienės ir I. Liobikienės (2013) vykdytas teorijos tyrimas apie jaunuolių vertybių ir profesijos pasirinkimo sąveiką atskleidė, jog mokinių profesijos pasirinkimą sąlygoja išoriniai ir vidiniai veiksniai. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame tyrime taip pat nedalyvavo mokiniai besimokantys jaunimo mokyklose. A. Utakytė (2013) vykdė tyrimą vaikų globos namų auklėtinių profesinį apsisprendimą lemiančių veiksnių tema. Reikia pabrėžti, kad ir šiuo tyrimu netyrinėti jaunimo mokyklose besimokančių mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai. VŠĮ Kauno paslaugų verslo darbuotojų profesinio rengimo centro mokslininkė A. Antanaitienė ir L. Sajienė (2012) tyrė bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų vaidmenį mokinių profesiniam apsisprendimui. Atkreiptinas dėmesys, kad ir šiuo tyrimu netirti jaunimo mokyklų mokiniai. Vilniaus universiteto mokslininkė B. Pociūtė ir V. Isiūnaitė (2011) tyrė profesijos apsisprendimo problemas ir asmenines savybes. Tyrimo rezultatai parodė, kad dešimtos klasės mokiniai yra profesinio apsisprendimo nežinioje kaip ir dvyliktos klasės moksleiviai; mažiau abejojantys profesine karjera moksleiviai labiau atsižvelgia į vidinį veiksni (savo pomėgius), daugiau abejonių turintys – į išorinius veiksniai (materialiniais dalykais). Tyrimas buvo vykdytas Vilniaus ir Jonavos gimnazijose. Paanalizavus šio tyrimo metodiką ir gautus rezultatus, matyti, kad šiuo tyrimu netirti jaunimo mokyklų mokinių apsisprendimo veiksniai. Kauno kolegijos ir Lietuvos žemės ūkio universiteto mokslininkai V. Makūnas ir D. Pugevičienė (2005) tyrė studentų profesinio apsisprendimo veiksniai Kauno kolegijos Kraštovarkos fakultete. Tyrimas atskleidė, kad želdinių ir jų dizaino specialybės studentų profesiniam apsisprendimui didžiausią įtaką turėjo polinkiai ir interesai (40,4 proc.). Reikia pabrėžti, kad ir šiuo tyrimu netyrinėti jaunimo mokyklose besimokančių mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai. 2005

m. buvo atliktas tyrimas „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad šiuo tyrimu nebuvo tirti mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai.

Išstudijavus minėtų tyrimų rezultatus, galima teigti, kad jaunimo mokyklų mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai nėra nagrinėjami. Taip pat tyrimais retai analizuojami 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai.

Tyrimo problema. Anot A. Valicko, G. Chomentausko, E. Dereškevičiūtės ir kitų autorių (2012), karjeros galimybių laukas vis kinta: atsiranda naujos profesijos, transformuojasi darbo pobūdis. Atsiranda poreikis ir būtinybė pačiam individui imtis atsakomybės už savo profesinius sprendimus. Jaunas žmogus turi priimti nemažai sprendimų – nuo ugdymo įstaigos pasirinkimo iki integracijos į darbo rinką. L. Sajienės ir A. Antanaitienės (2012) teigimu, nuo profesinio apsisprendimo priklauso trys tarpusavyje susiję veiksniai: ekonominė padėtis, kurią lemia pajamos; socialinė padėtis, priklausanti nuo išsilavinimo ir darbinė padėtis, vertinama pagal profesiją. Profesinis sprendimas nulemia tolesnį žmogaus gyvenimą, todėl sprendimo priėmimas turi būti gerai apgalvotas, nesiremti impulsyvumu ir spontaniškumu. Jaunimo mokyklose mokosi mokymosi motyvacijos netekę paaugliai, todėl labai svarbu žinoti, kokie pagrindiniai veiksniai lemia jų profesinius sprendimus. Nepavyko rasti tyrimų, kuriais buvo tirti jaunimo mokyklų mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai.

Tyrimo objektas – jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai.

Tyrimo hipotezės:

1. Tikėtina, kad jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinį apsisprendimą labiausiai lemiantys išoriniai veiksniai yra geras darbo užmokestis ir tėvų nuomonė bei patarimai.
2. Tikėtina, kad jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinį apsisprendimą lemia šie vidiniai veiksniai – asmens fiziniai duomenys, gebėjimai, pomėgiai ir mokymosi rezultatai.
3. Tikėtina, kad jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokiniai neplanuoja mokytis aukštojoje mokykloje.

Tyrimo tikslas – atskleisti jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti profesinio apsisprendimo sampratą.
2. Apibūdinti profesinio apsisprendimo vidinius ir išorinius veiksnius.
3. Aptarti jaunimo mokyklų specifiškumą, juose besimokančių mokinių bruožus.
4. Išanalizuoti vidinius veiksnius, kurie labiausiai lemia jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinį apsisprendimą.

5. Ištirti jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo išorinius veiksnius.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro šie mokslininkų teiginiai:

1. Profesinio pasirinkimo motyvai nėra pavieniai individo pasirinkimą nulemiantys elementai, tai yra kompleksiniai dariniai (Leliūgienė, Urbonienė, 2004).
2. Profesijos apsisprendimas ir rinkimasis nėra vienkartinis įvykis. Prieš apsisprendžiant, apsvarstomi keli galimi rinkimosi variantai (Jovaiša, 1981; Kregždė, 1988).
3. Asmens sprendimai dėl profesinės karjeros yra jo asmeninių savybių ir artimiausios aplinkos atspindys (Petkevičiūtė, 2006).
4. F. Parson (1909) suformulavo tris pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo principus: geras savęs pažinimas, profesijų pasaulio išmanymas ir šių žinių tarpusavio derinimas (Pukelis K., 2008, p. 57).

Tyrimo metodai:

1. Teoriniai – mokslinės literatūros analizė.
2. Empiriniai – jaunimo mokyklų mokinių anketinė apklausa.
3. Statistiniai – matematinės statistikos metodu atlikto tyrimo duomenų analizė. Rezultatai buvo apdoroti MS EXCEL programa.
4. Kokybiniai – turinio (content) analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimas vykdytas 2016 m. lapkričio mėn. Tyrime dalyvavo 107 jaunimo mokyklų moksleiviai, besimokantys 9 - 10 klasėse (45 merginos ir 62 vaikinai). Apklausa buvo atlikta 4 jaunimo mokyklose. Jaunimo mokykla yra pagrindinės mokyklos tipas, ji skirta bendrojo ugdymo mokykloje nepritapsiems ir motyvacijos stokojantiems mokiniams. Iš jaunimo mokyklos moksleivis gali sugrįžti į bendrojo ugdymo mokyklą arba eiti mokytis į profesinę mokyklą.

Tyrimo anketą galima suskirstyti į keturis pagrindinius blokus: Sociodemografiniai duomenys; Karjeros supratimas; Vidiniai ir išoriniai veiksniai, lemiantys profesinį apsisprendimą; Ateities planai, susiję su mokymusi. Atliekant tyrimą, buvo laikytasi savanoriškumo (mokiniai į anketas atsakinėjo savo noru) ir anonimiškumo (tiriamųjų vardų, pavardžių ir ugdymo įstaigos pavadinimų nebuvo prašoma nurodyti pildant anketas) principų.

Darbo naujumas ir reikšmingumas. Mokslininkai (Bukauskienė, 2013; Antanaitienė, 2012; Pociūtė, 2011; Makūnas, Pugevičienė, 2005 ir kt.) nagrinėjo mokinių profesinį apsisprendimą įtakojančias aplinkybes, tačiau tyrimo apie jaunimo mokyklų mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius, nerasta. Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu 2005 m. buvo atliktas tyrimas „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“, tiriantis jaunimo mokyklų mokinių bruožus, poreikius ir lūkesčius. Tačiau ir šiuo tyrimu nebuvo analizuojami jaunimo mokyklos

mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai. Svarbu išsiaiškinti jaunimo mokyklų mokinių profesinį apsisprendimą įtakojančius veiksnius, nes būtent jie lemia mokinių sprendimų priėmimą, pasirinkimą, galimybes ir jų tolimesnę ateitį. Dalis jaunimo mokyklos mokinių yra iš socialiai pažeidžiamų šeimų, todėl mokinių priimami profesiniai sprendimai įtakoja ne tik jų pačių, tačiau ir jų šeimos gyvenimą. Darbe pateikiamos rekomendacijos pedagogams.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, trys skyriai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūra, 1 priedas. Darbe pateikiama 12 paveikslų ir 9 lentelės.

1. PROFESINIO APSISPSENDIMO PROCESAS

1.1. Profesinio apsisprendimo samprata

Tobulėjančiam asmeniui tenka priimti daug įvairių sprendimų. Jie yra svarbūs ir neišvengiami. Ypač didelis dėmesys turi būti nukreiptas į profesinius apsisprendimus – jie lemia asmens ateitį.

Pasak A. Valicko, G. Chomentausko, E. Dereškevičiūtės ir kt. autorių (2012), *karjera* tyrinėja daugelio sričių mokslininkai. Dėl šios priežasties sąvoka „karjera“ yra suprantama įvairiai. Anot R. Kučinskienės (2003), D. Penkauskienės (2006), J. H. Greenhaus ir G. A. Callanan (2006), karjeros sąvoka yra kilusi iš lotynų k. *carraria*, kuris reiškia kelią, kryptį ir veiksmų eigą. Prancūziškasis sąvokos variantas *carriere* įvardija veikimo dirvą, greitą ir sėkmingą kilimą profesinėje srityje (Valickas A., Chomentauskas G., Dereškevičiūtė E., 2012, p. 27).

Pasak D. Super (1980), karjera – tai žmogaus gyvenime atliekamų įvairių vaidmenų, pareigų visuma (Kučinskienė R., 2003, p. 15).

Tarptautinių žodžių žodyne (2003) rašoma, jog karjera - sėkminga veikla, pasisekimas gyvenime, veiklos rūšis. Tai žmogaus prigimtinis siekis, jo veiklų seka, susijusi su žmogaus profesine patirtimi per visą gyvenimą.

A.Valicko, G. Chomentausko, E. Dereškevičiūtės ir kt. autorių (2012) teigimu, karjera – tai visą gyvenimą trunkanti asmens darbo ir mokymosi patirčių seka; tai – mokymosi ir darbo, derinant su kitomis gyvenimo sritimis, visuma. Karjera yra unikali ir individuali. Pabrėžiama, kad karjeros kelyje gali būti daugiau nei viena profesija.

Yra pateikiami keli autorių profesijos sąvokos apibrėžimai. Pasak V. Šerno (1998), *profesija* – tai „nuolatinė veikla, kuriai reikia specialaus pasirengimo ir kuri yra pragyvenimo šaltinis“. Identiška profesijos samprata pateikiama ir Tarptautinių žodžių žodyne (1985).

R. Laužacko (2005) teigimu, profesija - atitinkamomis žiniomis ir gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems materialinio aprūpinimo ir įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas.

Pagal Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašą (2012), profesija – tai specialaus pasirengimo ir/ar praktinės patirties būdu įgytų žinių, įgūdžių reikalaujanti darbo veikla.

Pasak A. H. Maslow (1971), profesija – tai daugelio psichologinių poreikių (saugumo ir savivargos) realizacijos priemonė.

S. Daukilo (2001) manymu, profesija – atitinkamomis žiniomis, sugebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos rūšių kombinacijos, užtikrinančios prielaidas patenkinti savo saviraiškos poreikių visumą.

Psichologijos žodyne (1993) rašoma, kad profesija – tai specializuoto ir kvalifikuoto darbo rūšis, atitinkanti darbo pasidalijimą.

V. E. Frankl (1997) teigimu, profesija padeda įprasminti asmeniui gyvenimą.

Pasak D. Brown (2012), žmogus per savo gyvenimą gali dirbti keturių – septynių skirtingų profesijų darbą (Valickas A., Chomentauskas G., Dereškevičiūtė E. ir kt. autoriai, 2012, p. 152).

Apsisprendimo termino sampratą aiškina daugelis mokslininkų. Anot Klimov (2008), apsisprendimo sąvoka susijusi su savęs įprasminimo, savirealizacijos, saviraiškos, savimonės sąvokomis, kurios neatskiriamos nuo žmogaus socialinio gyvenimo ir darbo (Bukauskienė L., Liobikienė I., 2013, p. 99).

I. Maknienė (2001) teigia, kad apsisprendimo sąvoka reiškia ne tik aktyvų, savarankišką, sąmoningą sprendimą, tačiau ir asmenybės tobulėjimo ribų nustatymą.

Mokslininkai pateikia siaurus profesinio apsisprendimo termino apibrėžimus. Pasak L. Jovaišos (1993), *profesinis apsisprendimas* – tai priemonių sistema, skatinanti asmenybę optimaliai panaudoti savo jėgas profesiniam mokymui ir darbui.

E. J. Priažnikovos, N. S. Priažnikovo (2001) manymu, profesinis apsisprendimas gali būti apibrėžiamas kaip asmeninės prasmės paieškas ir suradimą renkantis profesiją bei randant prasmę paties apsisprendimo procese (Sajienė L. ir Antanaitienė A., 2012, p. 135).

I. Kono (1980) teigimu, profesinis apsisprendimas – sprendimo priėmimo procesas; asmuo formuoja savo polinkių ir darbo paskirstymo sistemos poreikių balansą. Tai individualaus gyvenimo stiliaus formavimosi procesas, kurio dalis yra profesinė veikla (Bartnikienė Z., Paurienė L., 1989, p. 45).

Anot A. Antanaitienės, A. Anužio (2014), profesinis apsisprendimas – sprendimų priėmimo rezultatas. Tai yra individualus vidinis veiksmas, asmenybės identifikacijos procesas.

Pasak E. P. Jermolajevos (2001), profesinis apsisprendimas – tai savo asmenybės pažinimo procesas (Daugėlaitė I., 2014, p. 10).

L. Sajienė ir A. Antanaitienė (2012) pabrėžia platų profesinio apsisprendimo terminą. Pasak autorių, tikslingas profesinis apsisprendimas – svarbiausia paauglystės pabaigos ir jaunystės etapo užduotis, nulemianti visą tolesnį žmogaus gyvenimą. Nuo profesinio apsisprendimo priklauso trys tarpusavyje susiję žmogaus gyvenimo veiksniai:

- ekonominė padėtis, kurią lemia pajamos;
- socialinė padėtis, priklausanti nuo išsilavinimo;
- darbinė padėtis, vertinama pagal profesiją.

R. Adamonienės, S. Daukilo, I. Maknienės ir kt. autorių (2001) teigimu, profesinis apsisprendimas – aktualus asmenybės apsisprendimo aspektas, siejamas su sąmoningumu surasti savo vietą gyvenime/darbo pasaulyje, suvokti save, savo profesinį pašaukimą bei suplanuoti gyvenimo kelią. Profesinės veiklos pasirinkimas suteikia galimybę sumažinti ateities neapibrėžtumo jausmą. Pabrėžiama, jog profesinis apsisprendimas – dinamiškas, ilgalaikis reiškinys, vykstantis visą gyvenimą. Pasak autorių, mokslininkai siūlo profesinį apsisprendimą aiškinti kaip abipusę sąveiką tarp aktyvios asmenybės bei dinamiškos aplinkos.

S. Kregždė (1988) analizavo profesinio apsisprendimo problemą ir pabrėžė jos ryšį su *socialiniu apsisprendimu*. Socialinis apsisprendimas – tai asmens siekis užimti tam tikrą vietą visuomenėje, tapti tam tikros žmonių grupės nariu. Jaunuolis orientuojasi į socialinį pasirinkimą, t.y. į socialinę padėtį, kurią galėtų suteikti tam tikra profesija ar profesinio ugdymo įstaigos lygis. Prioritetu tampa socialinis statusas visuomenėje. Optimaliu profesiniu apsisprendimu vadinamas toks apsisprendimas, kai asmenybei pavyksta sujungti į visumą supratimą apie darbo pasaulį ir patį save, suderinti savo norus su socialinės aplinkos reikalavimais.

Mokslinėje literatūroje yra naudojama *profesijos pasirinkimo* sąvoka. Pasak J. Leonavičiaus (1996), profesijos pasirinkimas – kompleksinis reiškinys, kurį nulemia įvairūs socialiniai, kultūriniai ir psichologiniai veiksniai; tai tam tikros profesinės veiklos srities pasirinkimas, atsižvelgiant į savo interesus, galimybes bei darbo rinkos poreikius.

R. Rimkienės, D. Grūnovienės, A. Vaičiulevičienės (2010) teigimu, jaunuoliui profesijos rinkimasis yra labai svarbus: nuo to priklauso jo savigarba, savirealizacija, socialinė - ekonominė padėtis, statusas visuomenėje ir kt.

Anot R. Adamonienės, S. Daukilo, B. Krikščiūno ir kt. autorių (2001), reikšmingus dalykus pasirinkti nėra taip paprasta. Tai ypač atsakingas sprendimas, reikalaujantis asmenybės aktyvumo, brandos ir atsakomybės.

Apibendrinant išvardintas sampratas, galima teigti, kad profesinis apsisprendimas - tai viena svarbiausių paauglystės pabaigos ir jaunystės etapo užduočių, kai siekiama suvokti save bei savo profesinį pašaukimą, pasirinkti tinkamiausią sprendimą profesinėje srityje, išsikelti sau tam tikrus profesinius tikslus bei siekti juos realizuoti.

1.2. Profesinį apsisprendimą įtakojantys veiksniai

D. Levinson (1978) teigimu, asmenybės apsisprendimai yra pirminiai suaugusiojo gyvenimo struktūros komponentai. Profesijos pasirinkimas yra reikšmingas, turi didelę įtaką renkantis kitus gyvenimo aspektus (Adamonienė R., Daukila S. ir kt., 2001, p. 191). Anot A.

Palujanskienės ir R. Adamonienės (2004), nuo profesinio apsisprendimo priklauso žmogaus būsima gyvenimo kokybė.

Pagal A. Valicką, V. Rosinaitę, N. Antanaitytę ir kt. autorius (2008), asmens sprendimai dėl profesinės karjeros yra jo asmeninių savybių ir artimiausios aplinkos atspindys. Dauguma psichologinių teorijų tikslus, žinias, informacijos rinkimą laiko veiksniais, turinčiais svarbiausią įtaką sprendimų priėmimui. Pasak kitokių požiūrių, praeities ir dabarties aplinka daro didelį poveikį profesiniam pasirinkimui. Praeities aplinka - tai šeima, socialinė padėtis, pajamos, gyvenamoji vieta, o dabarties aplinka – ekonominis klimatas. Profesinį apsisprendimą ir pasirinkimą įtakoja ir socialinė klasė, kuri veikia individo išpročius bei požiūrį. Tėvų profesija gali turėti įtakos vystantis vaiko interesams. Net kaimynai, gyvenamoji ir geografinė vieta gali turėti/turi reikšmės profesinės karjeros pasirinkimui. Tačiau reikia nepamiršti, kad didelį vaidmenį karjeroje turi ir tam tikri atsitiktinumai.

H. Busshoff (1984) išskyrė šešias pakopas (žr. 1 lentelę), kurios atskleidžia profesinio apsisprendimo ir profesijos pasirinkimo sudėtingumą (Daugėlaitė I., 2014, p. 13).

1 lentelė

Profesinio apsisprendimo ir profesijos pasirinkimo pakopos (Busshoff, 1984)

Pakopa	Apibūdinimas
I	Motyvacija.
II	Profesijos rinkimosi kaip problemos analizavimas ir sprendimo priėmimas.
III	Galimybių pasirinkimo suvokimas. Gebėjimai įvertinti, atmesti, priimti pasirinkimą lemiančius veiksnius.
IV	Alternatyvių sprendimo variantų suvokimas. Alternatyvaus realumo vertinimas.
V	Savo atsakomybės supratimas.
VI	Žinios, kaip priimti sprendimą.

L. Jovaišos (1978; 1981), Z. Bartnikienės, L. Paurienės (1989), S. Kregždės (1988), I. Maknienės (2001) teigimu, profesijos apsisprendimas ir rinkimasis nėra vienkartinis įvykis. Prieš apsisprendžiant, apsvarstomi keli rinkimosi variantai. Kartais tenka tikslinti profesijos planus (pvz. nepatekus į norimą ugdymo įstaigą). Dabar bus aprašomi profesinio apsisprendimo/pasirinkimo elementai, aspektai, sąlygos ir veiksniai.

V. J. Černius (2006) išskiria pagrindinius profesinio apsisprendimo *elementus*:

- Pasirinkimas ir pasirengimas užsiėmimui. Svarbu pasirinkti tokį užsiėmimą, kuris atitinka interesus ir gebėjimus.
- Vertybių sistema padeda apsispręsti, kurią galimybę rinktis, leidžia išsaugoti vidinę harmoniją, lemia santykius su kitais žmonėmis ir aplinka. Vertybė – tai pageidaujamas objektas arba situacija. Vertybių sistema turi savo hierarchiją: vieni dalykai yra svarbesni, kiti – ne tokie reikšmingi.

Pasak V. J. Černiaus (2006), jaunystės amžiaus tarpsnis yra itin sudėtingas. Pavojų kelia vaidmenų maišatis, kuri paveikia veiklos tapatybę. Jaunuoliai sutrinka, neįstengdami pasirinkti būsimos profesijos.

K. Pukelis ir L. Navickienė (2006) pabrėžia principus, kuriuose pastebima profesinio apsisprendimo raiška: pagrindinis principas – laisvas profesijos pasirinkimas, apsisprendimas tam tikrai veiklai ir atsakomybė už savo sprendimą. Nemažiau svarbūs ir kiti aprašomi principai: profesinis pašaukimas; kiekviename žmoguje slypi būsimos profesijos idėja; profesijos rinkimasis turi būti grindžiamas (savi)atranka.

Profesinio apsisprendimo tyrinėtojai (S. H. Osipow, L. F. Fitzgerald, 1995) išskiria tokius profesinio pasirinkimo *aspektus*:

- Preferencija – teikiama pirmenybė profesijai pagal tam tikrus požymius. Pasirinkimas reiškia, kuriai profesijai teikiama pirmenybė. Visas profesijas galima suskirstyti į patrauklias, pageidaujamas ir labai nepatrauklias. Tačiau preferencijos ne visada lemia asmens pasirinkimą. Jaunuoliui gali labai patikti viena profesija, bet realiai jis pasirenka kitą.
- Aspiracija – tikslas, kurį žmogus siekia įgyvendinti. Kiekvienas ieško tokios profesinės veiklos, kurioje gali realizuoti save. Šiuo požiūriu aspiracija reikštų pasirinkimą, kurį asmuo laiko idealiausiu. Tai profesija, kurios labiausiai siektume, jei turėtume palankiausias sąlygas. Dauguma autorių pritaria, jog šis aspektas išreiškia veikiau svajonių lygmenį, o ne realų pasirinkimą.
- Ketinimas – siekis atlikti veiksmą pagal numatytą planą ir gauti pageidaujamą rezultatą. Jis susiformuoja numčius tikslą bei priemones jam pasiekti.

Pasak I. Maknienės (2001), renkantis profesiją persipina du pagrindiniai tarpusavyje sąveikaujantys aspektai:

- Išorinis pasaulis (visuomenė). Apibrėžtas materialinių resursų, profesijų, saviraiškos galimybių kiekis.
- Vidinis pasaulis (asmenybė). Asmuo gali rinktis iš esamų galimybių ir apribojimų tai, kas labiausiai atitinka jo esmines ypatybes. R. Adamonienė, S. Daukila ir kt. (2001) pabrėžia, jog „aplinka veikia asmenybę, palikdama jos atmintyje tam tikrus pėdsakus, sudarančias nuolat kintančią vidinę patirtį, o tuo pačiu struktūrina ir pasirinkimus, padarydama kai kurias alternatyvas labiau patrauklias ir naudingas“. Žmogus suvokia, išgyvena, vertina, vieną sprendimą priimdamas, o kitą atmesdamas. Anot D. Levinson (1978), pasirinkdami tam tikrą alternatyvą, mes išreiškiame savo vidinį santykį su tuo, ką renkamės (Adamonienė R., Daukila S. ir kt., 2001, p. 192).

Anot I. Maknienės (2001), profesinis pasirinkimas neturėtų būti siejamas vien su išorinių sąlygų poveikiu bei paklusnumu susidariusiomis aplinkybėmis (ekonomika, darbo rinkos poreikiams). V. E. Frankl (1997) teigimu, individas pasižymi sugebėjimu laikytis aktyvios pozicijos bet kokių sąlygų atžvilgiu ir likti ištikimas šiam sprendimui. Žmogus ne egzistuoja, o yra apsisprendžiantis (sąmoningai priimdamas sprendimus). Tai, kuo tampa žmogus, priklauso nuo jo sprendimų, o ne nuo aplinkybių.

Pasak S. H. Osipow, L. F. Fitzgerald (1995), prasmingas profesinis pasirinkimas galimas tada, kai egzistuoja šios sąlygos:

- Daug pasirinkimo alternatyvų. Svarbu, kad visuomenė galėtų pasiūlyti asmenims įvairių profesinio pasirinkimo galimybių ir priemonių, norint sėkmingai realizuoti pasirinkimą. Nepalankūs socialiniai veiksniai (skurdas, išsilavinimo trūkumas ir t.t.) mažina pasirinkimo galimybes.
- Pasirinkimo laisvė. Teisė pačiam nuspręsti, kokį darbą pasirinkti, yra viena labiausiai vertinamų asmens teisių. Tačiau realiai žmonės turi skirtingas laisvo apsisprendimo galimybes. Profesijos pasirinkimo laisvę gali riboti išoriniai veiksniai (šeimos spaudimas ir pan.).
- Pasirinkimo motyvacija. Prie vidinių motyvuojančių veiksnių priskiriami ir poreikiai, polinkiai, interesai, vertybės, įsitikinimai ir kt. Motyvacija inicijuoja profesijos paiešką, lemia profesinio apsisprendimo kryptį. Jei asmuo neturi aiškių veiklos tikslų, sunku tikėtis, kad jis aktyviai sieks įsitvirtinti darbo rinkoje, turėdamas stabilų profesinį apsisprendimą.

L. Jovaiša (1999) prie profesinių apsisprendimų veiksnių priskiria:

- Fizinę sambrandą (fizinį išsivystymą, psichinę sveikatą).
- Psichinį subrendimą, kuris matuojamas pagal interesus bei polinkius, charakterio ypatybes.
- Socialinius veiksnius. Pastebėta, jog žemesniam visuomeniniam sluoksniui priklausantys asmenys dažniau renkasi darbą, kuriame mažesnės karjeros galimybės, o karjeros kaita vyksta tik horizontaliame lygmenyje.
- Ekonominius veiksnius, nuo kurių priklauso galimybės rasti norimą darbą.
- Kultūriniai veiksniai, apimantys bendrąją humanitarinę ir socialinę lavinimąsi.
- Dvasiniai veiksniai, kurie artimai siejasi su kultūriniais veiksniais.

L. Jovaiša (1981) taip pat pabrėžė šiuos profesijos rinkimosi veiksnius:

- Socialinius – ekonominius. Tai – gyvenamoji aplinka, tėvų ekonominė padėtis, kultūrinė aplinka, darbo atlyginimas, mokslo pažanga ir t.t.
- Ugdymo - profesinis lavinimas, neformali veikla, įgūdžiai ir žinios.

- Psichologinius – asmenybės branda, intelektas, poreikiai, charakteris, interesai, vertybės, gebėjimai.
- Sveikatos – įvairios ligos, sutrikimai.

L. Jovaišos (1981) manymu, asmens motyvai/motyvacija taip pat turi atitinkamą reikšmę renkantis profesiją. Motyvas – tai elgesio, veiksmų priežastis; jis skatina veiksmus, siekiant tikslo. Motyvas yra elementų (signalo priėmimas – įvertinimas – programa – paskata – tikslas – veiksmas) sąveika. Motyvacija reguliuoja asmens veiklą bei santykius. Ji atsiskleidžia veiksmais, t.y. jeigu veikla tęsiasi, vadinasi, individas turi atitinkamos motyvacijos; pasibaigė veikla – baigėsi ir motyvacija. L. Jovaišos teigimu, renkantis profesiją aktualūs yra ir asmens ketinimai (juose slypi teigiama nuostata profesijos atžvilgiu). L. Jovaiša išskiria vertybių reikšmę profesinės srities pasirinkimui. Jo manymu, vertybės – tai svarbus asmenybės kryptingumo kriterijus, kuriuo reikia vadovautis, stebint savo profesinį vystymąsi.

K. Pukelis (2008) skiria keletą grupių veiksnių (žr. 2 lentelę), lemiančių profesinį pasirinkimą: socialiniai-ekonominiai, pedagoginiai ir psichologiniai veiksniai. Socialiniams-ekonominiams veiksniams priskiriama gyvenamoji aplinka, šeimos padėtis, mokslo ir technikos pažanga, bendra ekonominė situacija, uždarbis; pedagoginiams veiksniams – ugdymas ir jo rezultatai; socialiniams veiksniams – poreikiai, interesai, polinkiai, gebėjimai, intelektas, charakteris ir vertybės.

2 lentelė

Veiksnių, lemiančių profesinį pasirinkimą, grupės (Pukelis, 2008)

Socialiniai-ekonominiai veiksniai	Pedagoginiai veiksniai	Socialiniai veiksniai
Gyvenamoji aplinka Socialinė, ekonominė, kultūrinė šeimos padėtis Mokslo ir technikos pažanga Bendra ekonominė situacija Uždarbis	Ugdymas ir jo rezultatai	Poreikiai Interesai Polinkiai Bendrieji ir specialieji gebėjimai Intelektas Charakteris Vertybės

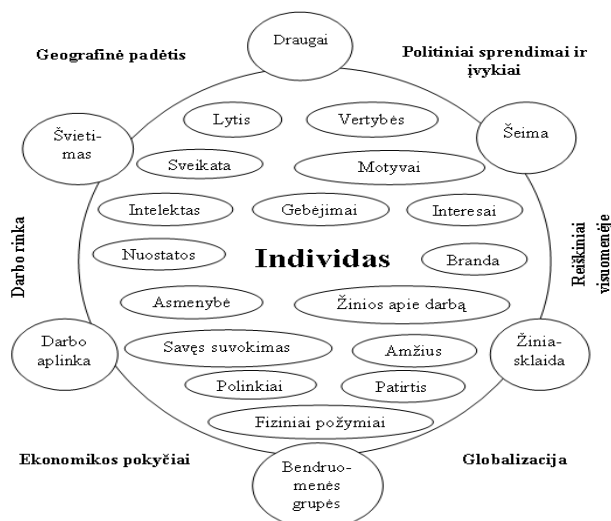
Daugelis mokslininkų (Vabalas-Gudaitis, 1983; Laužikas, 1993, Osipow, Fitzgerald, 1996; Sakalas, Šalčius, 1997; Jovaiša, 1999; Valackienė, 2005; Augienė, 2009 ir kt.) išskiria profesinio rinkimosi *vidinius ir išorinius veiksnius*. Anot J. Laužiko (1993), išoriniai – tai tėvų, pažįstamųjų įtaka, pavyzdys, paskatinimas, ateities perspektyvos, darbo atlyginimas. Vidiniai veiksniai – pašaukimas. A. Sakalas ir A. Šalčius (1997) taip pat skyrė vidinius (fizinius, psichinius, dvasinius) ir išorinius (socialinius, ekonominius, visuomeninius) profesijos pasirinkimui įtakos turinčius veiksnius (žr. 3 lentelę).

Profesijos pasirinkimui įtakos turintys veiksniai (Sakalas, Šalčius, 1997)

Išoriniai veiksniai		
<i>Socialiniai veiksniai:</i> - tėvų socialinė padėtis - mokslo įstaigų artumas - tėvų išsilavinimas ir darbas - šeimos vertybinės nuostatos	<i>Visuomeniniai veiksniai:</i> - požiūris į išsilavinimą - požiūris į darbą - visuomeninių vertybių sistema	<i>Ekonominiai veiksniai:</i> - šalies ekonominė situacija - darbo rinkos tendencijos ir padėtis
Vidiniai veiksniai		
<i>Fiziniai veiksniai:</i> - asmens fizinė sveikata	<i>Psichiniai veiksniai:</i> - patirtis; savivoka; savęs vertinimas; interesai; polinkiai; gebėjimai; intelektas; charakteris; temperamentas	<i>Dvasiniai veiksniai:</i> - asmens vertybinės nuostatos - asmens moralinės nuostatos

A. Antanaitienė ir A. Anužis (2014) taip pat išskiria vidinius veiksnius (gabumai, fizinė sveikata, polinkis, pašaukimas, charakteris, temperamentas, vertybinės nuostatos ir kt.), priklausančius nuo paties mokinio ir išorinius veiksnius (tėvų nuomonė, mokyklos įtaka, finansinės galimybės, draugų nuostatos, darbo užmokestis, profesijos populiarumas, tėvų profesijos pažinimas ir kt.), lemiančius mokinio profesinį apsisprendimą. Profesiniai sprendimai yra veikiami išorinio pasaulio, kuriame svarbus vaidmuo tenka jaunuolių ugdymo institucijoms – bendrojo ugdymo mokykloms ir profesinio mokymo institucijoms.

D. Augienės (2009) teigimu, profesijos pasirinkimą sąlygoja ne tik vidiniai (amžius, intelektas, asmenybė, interesai, gebėjimai ir t.t.), bet ir išoriniai veiksniai: šeima, draugai, žiniasklaida, mokymo institucijos, bendruomenė ir t.t. (žr. 1 pav.).

1 pav. **Individas ir socialinis kontekstas, lemiantis profesijos pasirinkimą** (Augienė, 2009)

Išanalizavus mokslininkų darbus (Jovaiša, 1999; Adamonienė, Daukila, Krikščiūnas, Maknienė, Palujanskienė, 2001; Paulavičius, 2002; Augienė, 2009), galima teigti, kad profesiniam apsisprendimui įtakos taip pat turi du pagrindiniai veiksniai, t.y. vidiniai:

- Fiziniai (asmens fizinė sveikata),
- Psichiniai (interesai, pomėgiai, charakteris, temperamentas, savęs vertinimas),

- Dvasiniai (moralinės, vertybinės nuostatos).

Ir išoriniai veiksniai:

- Socialiniai (tėvų socialinė padėtis, darbas ir išsilavinimas, mokslo įstaigų artumas, šeimos vertybinės nuostatos),
- Ekonominiai (šalies ekonominė situacija, darbo rinkos padėtis),
- Visuomeniniai (požiūris į išsilavinimą, darbą).

A. Urbonienės ir I. Leliūgienės (2004) teigimu, profesinio pasirinkimo motyvai nėra pavieniai individo pasirinkimą nulemiantys elementai, tai - kompleksiniai dariniai, lemiantys asmenybės profesinio pasirinkimo motyvaciją bei veiksmų strategiją. Remiantis įvairių mokslininkų darbais (Madsen, 1986; Kregždė, 1988; Hoel, 1995; Jovaiša, 1999; Laužackas, 1999; Nikončiuk, 1999; Urbonienė, Leliūgienė, 2004 ir kt.), yra du pagrindiniai profesinio pasirinkimo veiksniai:

- Sociokultūriniai veiksniai – profesijos statusas, lyčių stereotipai ir socialinis pagrindas.
- Asmenybiniai veiksniai – tai profesinis pašaukimas, profesinis interesas, profesinis tinkamumas, vertybės, patirtis, amžius ir asmeniniai motyvai bei poreikiai.

Z. Bartnikienė ir L. Paurienė (1989) pabrėžia šiuos profesijos rinkimosi veiksnius:

- Asmens fiziologinės/sveikatos galimybės. Sveikatos būklės įvertinimas renkantis profesiją yra vienas svarbiausių veiksnių.
- Asmeninės savybės. Jaunuolis turi įsiklausyti į savo „Noriu“ bei „Galiu“. Pasirinkta profesija turi atitikti asmenines ypatybes.
- Informacijos kiekis apie profesiją. Nepakankama informacija apie profesijų įvairovę trukdo jaunuoliui pasirinkti teisingai.
- Emocinis santykis su profesija. Profesinė nuostata, planai susiję su profesija taip pat turi įtakos renkantis profesiją.
- Socialiniai veiksniai, kurių įvairovė didelė – nuo profesijos prestižo iki šeimos narių nuomonės.

Anot D. H. Montross, T. E. Kane (1997), V. G. Zunker (1997), mokslininkai suformavo profesinės raidos uždavinius, kurių sprendimas lemia efektyvų asmenybės įsitraukimą į darbo pasaulį ir profesinę adaptaciją. Uždaviniai sugrupuoti į tris pagrindines profesinės raidos sritis (Adamonienė R., Daukilas S. ir kt., 2001, p. 217):

- Savęs pažinimas.
- Profesinio lavinimosi galimybių tyrimas.
- Profesinės karjeros planavimas.

Profesinio orientavimo pradininkas F. Parson (1909) suformulavo tris pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo principus: geras savęs pažinimas, profesijų pasaulio išmanymas, šių žinių tarpusavio derinimas (Dilienė K., 2008, p. 12). J. Arnold (1997) šiems principams pritarė ir juos taip pat nagrinėjo.

D. Augienės (2009) teigimu, renkantis profesiją reikėtų atsižvelgti į tris kriterijus:

- Galiu (asmeniniai ypatumai, sveikatos būklė, gabumai, mokymosi rezultatai, kurių reikalauja tam tikra profesija).
- Noriu (ar profesija, kurią ruošiamasi pasirinkti, suteiks pasitenkinimą ir atitiks interesus).
- Reikia (kokie yra ekonomikos poreikiai, galimos perspektyvos ir visuomeninis naudingumas).

R. Adamonienės, S. Daukilo ir kt. autorių teigimu (2001), šiuo metu planuoti profesinę veiklą ilgam laikui yra itin sudėtinga, nes gyvename dinamiškoje aplinkoje (sparčiai kinta technologijos, ekonomika, socialinės vertybės). Darbuotojų kvalifikacija dažnai atnaujinama. Darbo paklausos pokyčiai lemia tai, jog žmogui, turinčiam profesinės patirties, gali tekti keisti turimą kvalifikaciją.

B.H. Lemme (2003) išskiria tokius veiksniai: žinios apie galimybes, rinkos sąlygos, šeimos nuostatos, artimumo veiksniai, socialinė padėtis, lyčių vaidmenys (žr. 4 lentelę). Lentelėje šie veiksniai yra išsamiai aprašomi.

4 lentelė

Profesinio apsisprendimo veiksniai (Lemme, 2003)

Veiksniai	Aprašymas
Žinios apie galimybes	Profesijos pasirinkimą apsunkina tai, kad yra didelis profesijų skaičius. Dažnai profesijos pasirenkamos arba atmetamos vadovaujantis stereotipais, netikslią informaciją.
Rinkos sąlygos	Profesijos pasirinkimą lemia ekonominiai veiksniai, nuo kurių priklauso galimybės rasti darbą konkrečioje srityje.
Šeimos nuostatos, tradicijos ir lūkesčiai	Šeima prisideda prie profesijos pasirinkimo: joje susipažįstama su vaidmenų modeliais, kaupiama patirtis, numatomos galimybės; diegiama tam tikra vertybių sistema; teikiama parama, išryškintos šeimos tradicijos, lūkesčiai.
Artimumo veiksniai	Dažnai sprendimą lemia buvimas tinkamoje vietoje tinkamu laiku arba pažįstamo žmogaus rekomendacija. Net geografinė vieta gali būti lemtinga renkantis profesiją.
Socialinė padėtis	Profesiją įvairiais būdais gali lemti visuomeninė ekonominė padėtis. Būtent nuo jos priklauso finansiniai ir socialiniai ištekliai, galimybė lavintis, vertybių sistema, požiūris į save.
Lyčių vaidmenys	Karjeros tikslus lemia asmeniniai ir visuomeniniai įsitikinimai bei stereotipai apie moterims ir vyrams tinkamas profesijas.

Norint teisingai pasirinkti profesinę karjerą, reikia turėti gerus savęs pažinimo įgūdžius. Pasak M. M. Nauta (2010), J. Holland (2004) teigė, jog, pasirinkdamas profesiją, individas išreiškia savo asmenybę. Panašūs žmonės renkasi panašias profesijas. Profesijos pasirinkimą ir jos patrauklumą individui lemia jo asmenybės tipas. J. Holland asmenybės tipų teorijos iki šių dienų išlieka itin svarbios ir prasmingos. Asmenybių tipai - tai tam tikra kiekvienai asmenybei būdinga savybių visuma (gabumai, suvokimo būdas, požiūris, interesai bei vertybės). Yra

išskiriami šeši asmenybių tipai: realistinis, tyrinėtojo, normatyvinis, meninis, bendrautojo bei iniciatyvinis.

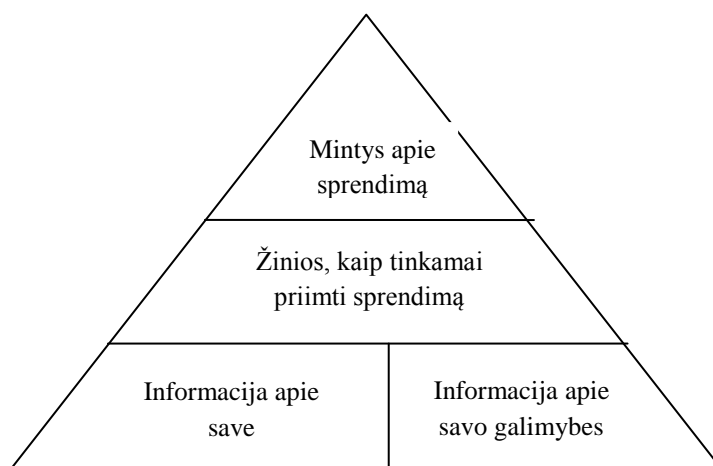
- *Realistinis tipas.* Asmeniui patinka darbas su gyvūnais, mašinomis, įrankiais; nepatinka veikla, susijusi su aktyviu bendravimu. Tinkančios profesijos: elektrikas, mechanikas, vairuotojas, fotografas ir inžinierius ir t.t.
- *Tyrinėtojo tipas.* Teikiama pirmenybė problemos apmąstymui, ne realizavimui. Tinkančios profesijos: fizikas, chemikas, matematikas, biologas, IT specialistas ir t.t.
- *Normatyvinis tipas.* Neoriginalūs, nespontaniški asmenys. Patinka konkrečios užduotys. Tinkančios profesijos: raštvedys, buhalteris, sekretorė, kasininkas, įstaigos tarnautojas ir t.t.
- *Meninis tipas.* Kūrybiški žmonės, mėgstantys originalius sprendimus. Tinkančios profesijos: aktorius, rašytojas, skulptorius, menininkas, redaktorius ir t.t.
- *Bendrautojo tipas.* Greitai prisitaikantys asmenys, pasižymintys gerais verbaliniais sugebėjimais. Tinkančios profesijos: pedagogas, konsultantas, gydytojas, socialinis darbuotojas, psichologas ir t.t.
- *Iniciatyvinis tipas.* Veiklios, aktyvios, energingos asmenybės. Tinkančios profesijos: vadybininkas, prekybininkas, verslininkas, teisininkas, žurnalistas ir t.t.

Priimant profesinius sprendimus, renkantis profesiją, yra svarbu atkreipti dėmesį į pašaukimą. Pasak K. Pukelio (2008), profesinis pašaukimas yra sudedamoji profesinio kryptingumo dalis. Profesinį tinkamumą, apimantį psichologinius ir fizinius asmens gebėjimus bei charakterio bruožus, čia žvelgiama kaip į svarbią profesinio pašaukimo dalį. Profesinis pašaukimas formuojasi ir dažniausiai atsiskleidžia vėlyvosios paauglystės laikotarpiu. Tačiau ne visi asmenys laiku supranta savo pašaukimą, todėl kryptingas profesinis orientavimas turi padėti mokiniams apsispręsti profesinio apsisprendimo klausimais. A. H. Maslow (1971) teigimu, profesinis pašaukimas – fenomenas, būdingas brandiems žmonėms, kurie: patenkina pagrindinius (fiziologinius, pagarbos, meilės, saugumo) poreikius; turi gerą psichinę sveikatą; išnaudoja savo galimybes bei siekia aukštesnių gyvenimo tikslų. Anot L. Jovaišos (1981), pašaukimo veiksniai yra įvairūs – gebėjimai, sveikata, poreikiai, polinkiai, vertybės bei profesijos prestižas. Asmuo, kurio profesija atitinka jo pašaukimą, jaučia didesnę pasitenkinimą savo darbu.

Pasak A. Valicko, G. Chomentausko, E. Dereškevičiūtės ir kt. autorių (2012), svarbu žinoti savo asmenines vertybes ir išdėstyti jas prioriteto tvarka. Tačiau ne visos vertybės yra reikšmingos, renkantis profesiją. Autoriai išskiria šias darbo vertybes, svarbias profesiniam apsisprendimui: rizika, saugumas, valdžia, pagalba kitiems, didelis atlyginimas, prestižas,

sezoninis darbas, kelionės, lankstus darbo grafikas, ilgos atostogos, tobulėjimas, darbas su vaikais ir kt. Šios darbo vertybės daro įtaką asmens profesiniam apsisprendimui.

JAV Floridos valstijos universiteto Karjeros centro specialistai (2016) teigė, jog profesinį apsisprendimą lemia: mintys bei žinios apie sprendimo procesą, save ir savo galimybes (žr. 2 pav.). Šis procesas yra reikalaujantis daug atsakomybės.

2 pav. **Veiksniai, susiję su profesiniu apsisprendimu** (JAV Floridos valstijos universiteto Karjeros centras, 2016)

Apibendrinant galima teigti, jog yra išskiriami keli profesinį apsisprendimą įtakoiantys veiksniai. Tačiau svarbiausi profesinio apsisprendimo yra vidiniai (individo vertybės, interesai, pomėgiai, polinkiai, net asmenybės tipas ir kt.) ir išoriniai veiksniai (šeimos, pažįstamų, draugų įtaka, visuomenės spaudimas, ekonominė padėtis, darbo rinka ir kt.). Šie veiksniai daro didžiausią įtaką asmens profesiniam sprendimui.

2. JAUNIMO MOKYKLOS YPATUMAI

2.1. Jaunimo mokyklos paskirtis ir specifiškumas

J. Drobniene (2008) teigė, kad viena svarbiausių švietimo problemų yra mokyklą paliekantys mokiniai. Šis negatyvus reiškinys yra siejamas su bedaryste, skurdu, piktnaudžiavimu alkoholiu, narkotikais, vaistais bei žema socialine padėtimi. Jaunimo mokyklos, kurios Lietuvoje atsirado dar visai neseniai, yra vienas iš šios problemos sprendimų.

Socialiniai pokyčiai tapo bendrojo ugdymo mokyklos neprisitaikymo prie dinamiškų sąlygų, priežastimi. Mokymąsi nutraukia net pagrindinio išsilavinimo neįgiję jaunuoliai. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose pabrėžiamas siekis užtikrinti privalomojo mokymosi galimybes bei sudaryti sąlygas bendrojo ugdymo mokyklų nelankantiems jaunuoliams grįžti į švietimo sistemą ir įgyti pagrindinį išsilavinimą. Atsižvelgiant į susidariusią situaciją ir siekiant sudaryti jaunuoliams palankesnes sąlygas mokytis, pradėtos kurti jaunimo mokyklos. Jaunimo mokyklos koncepcijoje (2005) apibrėžta, jog pirmoji jaunimo mokykla įkurta 1992 m.

Jaunimo mokyklos koncepcijoje (2005) rašoma, kad šiose mokyklose gali mokytis 12–16 metų mokiniai (turintys mokymosi sunkumų) bei 16–18 metų mokiniai (dėl socialinių, ekonominių priežasčių negalintys lankyti bendrojo ugdymo įstaigos). Mokinių skaičius jaunimo mokyklose - nuo 50 iki 130 mokinių. Mokymosi forma gali būti dieninė, vakarinė ir mišri. Jaunimo mokykloje mokiniui teikiama didesnė nei kitose mokyklose informacinė, pedagoginė, psichologinė, specialioji pedagoginė ir specialioji, socialinė pedagoginė, sveikatos priežiūros pagalba. Konkreti jaunimo mokykla atsižvelgdama į mokinių, vietos ir šalies poreikius kelia sau tam tikrus reikalavimus.

Jaunimo mokyklos koncepcijoje (2005) teigiama, jog jaunimo mokykla yra pagrindinės mokyklos tipas, pagal savo veiklos pobūdį ji gali būti: jaunimo mokykla bei jaunimo namai. Jaunimo namai skirti vaikams ir jaunuoliams: neteistiems, linkusiems į įvairias priklausomybes, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų; priklausomiems nuo psichotropinių medžiagų, alkoholio, baigusių reabilitacijos kursą; turintiems gydytojo psichiatro išvadą apie emocijų ir elgesio sutrikimus.

Anot E. Stasiulienės (2008), yra kelios jungtinės jaunimo ir suaugusiųjų mokyklos (Kaišiadorių, Šilutės, Alytaus). Pagal Lietuvos švietimo koncepciją (1992), jaunimo mokykla – į praktinį pasaulio pažinimą orientuota, pradinis darbo įgūdžius ir bendrojo ugdymo žinias teikianti ugdymo įstaiga. Ši mokykla skirta bendrojo ugdymo mokykloje nepritapusiems, motyvacijos stokojantiems mokiniams. Dažniausiai jaunimo mokyklose mokomasi vienerius ar

dvejus metus. Iš jaunimo mokyklos moksleivis gali sugrįžti į bendrojo ugdymo mokyklą arba eiti mokytis į profesinę mokyklą.

Jaunimo mokyklos koncepcijoje (2005) teigiama, jog šioms mokykloms keliamas tikslas – padėti į mokyklą grąžinti paauglius ir jaunuolius, jiems suteikti savęs pažinimo gebėjimų, mokytis spręsti savo problemas, ugdyti pasitikėjimą savimi, gebėjimą panaudoti savo gabumus, pomėgius ir polinkius, išugdyti atsparumą neigiamai socialinės aplinkos įtakai, stiprinti mokymosi motyvaciją. Jaunimo mokyklos išsiskiria ir tuo, kad mokinių priėmimas jose yra iki spalio 1 d.

Jaunimo mokyklos koncepcijoje (2005) rašoma, kad jaunimo mokyklos pedagogai ir specialistai, bendradarbiaudami su ugdytinio šeima, padeda mokiniui sugrąžinti mokymosi motyvaciją ir pozityvias gyvenimo nuostatas. Jaunimo mokykla vykdo socialinių, psichologinių, pedagoginių problemų prevenciją, bendrauja su sveikatos priežiūros, teisėtvarkos ir socialinę pagalbą teikiančiomis institucijomis. Jaunimo mokyklos specialistų komanda įvertina mokinio poreikius, problemas bei sudaro individualų mokinio ugdymosi (pagalbos teikimo) planą; parengia rekomendacijas pedagogams dirbti su mokiniu; numato individualias ir grupines specialistų konsultacijas (mokiniui ir jo tėvams). Specialistų komanda, mokytojai ir mokinio tėvai vertina, ar teikiama pagalba pakankamai veiksminga. Tėvai bendradarbiauja su mokyklos administracija, sprendžia mokinio reguliaraus mokyklos lankymo ir ugdymosi klausimus. Gerinant prevencinį darbą, prie jaunimo mokyklų steigiami iš savivaldybių biudžeto lėšų finansuojami dienos centrai.

J. Drobnieš (2008) teigimu, jaunimo mokyklos ugdymo turinį sudaro bendrasis ugdymas, papildomas ugdymas ir ikiprofesinis mokymas. Kiekviena jaunimo mokykla, atsižvelgdama į savo poreikius, papildomo ugdymo ir ikiprofesinio mokymo turinį pasirenka pati. Jaunimo mokyklos tikslas yra padėti mokymosi motyvacijos stokojantiems jaunuoliams sėkmingai mokytis, sudarant atitinkamas galimybes jų saviraiškai. Šios mokyklos paskirtis – priimti iš bendrojo ugdymo įstaigos išstumiamus mokymosi motyvacijos praradusius mokinius ir sudaryti tinkamą psichologinę aplinką, suteikti socialinių gebėjimų, atkurti motyvaciją, skatinti įgyti pagrindinį išsilavinimą, padėti socializuotis.

Jaunimo mokyklos koncepcijoje (2005) rašoma, jog šiose mokyklose ugdymas individualizuojamas modulių sistema. Organizuojami praktinės veiklos moduliai, integruoti su IT, ikiprofesiniu mokymu. Mokiniam gali būti siūlomi moduliai, kurie padėtų mažinti mokymosi spragas, taip pat profesinės karjeros ugdymo ir kiti moduliai. Kiekviena jaunimo mokykla sudaro sąlygas ir pateikia mokiniams gana plačią ikiprofesinio mokymo, meninio ugdymo dalykų ir meninės raiškos, pasirinktos sporto šakos modulių, technologijų programų ir jų modulių pasiūlą. Mokiniai turi galimybę rinktis meninę, sportinę, technologinę kryptį nuo 12 metų, o ikiprofesinį mokymą – nuo 14 metų.

Jaunimo mokyklos mokiniams sudaromos galimybės grįžti į pagrindinio ugdymo programą vykdančią mokyklą, mokytis profesinėje mokykloje. Todėl turi būti derinamos ikiprofesinio mokymo programos ir jų moduliai su formaliojo profesinio mokymo programomis. Atsižvelgdamos į savo tikslus, jaunimo mokyklos gali steigti išlyginamąsias klases ar grupes mokiniams, ilgesnį laiką nelankiusiems mokyklos ar turintiems didelių ugdymosi spragų, sudaryti sąlygas mokytis eksternu. Ugdymo procesas organizuojamas per praktinę, projektinę veiklą, integruojant į ją atitinkamų ugdymo sričių turinį. Jaunimo mokyklų klasėse mokosi nuo 8 mokinių, mobiliosiose grupėse – ne mažiau kaip 5 mokiniai, papildomojo ugdymo grupėse – 5–8 mokiniai. Jaunimo mokyklų mokinių pasiekimų vertinimo sistema gali būti savita ir lengvai konvertuojama į bendrojo ugdymo mokyklų mokinių pasiekimų vertinimo sistemą.

Atlikto tyrimo „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“ (2005) rezultatai atskleidė, jog jaunimo mokyklos pasižymi šiais teigiamais aspektais:

- Jaukia, informatyvia aplinka mokytis.
- Nedideliu mokinių skaičiumi pasižyminčiomis klasėmis.
- Nuostata „Mokinio problema - mokyklos problema“.
- Aktyviu įsitraukimu į projektinę veiklą.

To paties tyrimo rezultatai parodė, jog jaunimo mokyklos susiduria su neigiamais aspektais:

- Mokinių šeimos abejingumu mokymuisi.
- Socialinių pedagogų, psichologų trūkumu.
- Mokomųjų priemonių stoka.
- Mokytojai nėra pasirengę darbui su mokymosi ir elgesio sutrikimais turinčiais mokiniais.

Jaunimo mokyklos tam tikrais aspektais skiriasi nuo kitų bendrojo ugdymo įstaigų - jaunimo mokyklose nemokamas maitinimas skiriamas visiems mokiniams. Jonavos jaunimo mokykloje yra įrengti medicinos įrenginiai, kurių reikia norint atlikti fizinius pratimus, speciali masažinė vonia, muzikos instrumentai, masažiniai foteliai bei spalvų terapijos kambarys. Dalis jaunimo mokyklų (Jonavos, Kėdainių ir kt.) taiko produktyviojo mokymosi modelį. Produktyviojo mokymosi klasėse jaunuoliai tris dienas praleidžia mokykloje, o dvi dienas mokosi verslo įmonėse. Produktyviojo mokymosi metodas taikomas 9-10 klasėse. Kiekvienam vaikui, atsižvelgiant į jo gebėjimus, sudaroma asmeninė mokymosi programa. Kitos jaunimo mokyklos taip pat išsiskiria kitoniškumu. Pavyzdžiui, Kauno jaunimo mokykla mokiniams suteikia galimybę pasirinkti vieną iš trijų ikiprofesinio mokymo krypčių – žurnalistikos ir leidybos, verslo vadybos bei dizaino. Pirmaisiais ikiprofesinio mokymo metais mokiniai išklauso visų trijų mokymo dalykų įvadinį kursą. Vėliau jie patys renkasi, kokį ikiprofesinį mokymą(si) norėtų tęsti.

Galima teigti, kad jaunimo mokyklų paskirtis – mokyti, suteikti naujų žinių bei socialinių gebėjimų ir įgūdžių jaunuoliams, kurie turi mokymo(si) spragų, tam tikrų elgesio sutrikimų bei nepritampa bendrojo ugdymo mokykloje. Šios mokyklos specifiškumu galima įvardinti teikiamą didesnę socialinę, psichologinę, pedagoginę pagalbą mokiniams ir jų tėvams nei kitose bendrojo ugdymo įstaigose.

2.2. Jaunimo mokyklose besimokančių mokinių bruožai

Buvo atliktas Švietimo problemos analizės tyrimas „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“ (2005). Tyrimo rezultatai atskleidė jaunimo mokinių ankstesnių mokymosi nesėkmių priežastis, besimokančiųjų bruožus ir teikiamą pagalbą mokiniams.

Jaunimo mokyklų mokinių ankstesnių mokymosi nesėkmių priežastys. Tyrimas parodė, kad besimokantys jaunimo mokyklose, mokiniai pagrindinėmis ankstesnio mokymosi nesėkmių priežastimis laiko savo nesugebėjimą prisitaikyti prie mokyklos reikalavimų, intensyvių mokymosi tempų, sveikatos problemas ir sunkią materialinę padėtį. Maždaug pusė mokinių nurodė, kad į jaunimo mokyklą pateko, nes ankstesnėje bendrojo ugdymo mokykloje būtų palikti kartoti mokymo kurso antrus metus. Dažniausiai mokiniai teigia, kad ateiti į jaunimo mokyklas jiems pasiūlė draugai, broliai, seserys, jaunimo mokyklų mokytojai, klasės auklėtojas ir/ar socialinis pedagogas.

Švietimo problemos analizėje (2007) pabrėžiama, kad jaunimo mokyklas lankančių mokinių nesėkmingo ankstesnio mokymosi priežastis galima skirstyti į grupes:

- susijusias su mokykla,
- asmeninėmis savybėmis (pamokų nelankymas, namų darbų neatlikimas, netinkamas mokymosi tempas, sveikatos problemos, neprisitaikymas prie mokyklos taisyklių ir reikalavimų),
- susijusias su mokinio padėtimi šeimoje (artimųjų nesutarimai ir smurtavimas, sąlygų mokytis nebuvimas, sunki materialinė padėtis).

Jaunimo mokyklos mokinių bruožai. Daugiau nei pusė tyrime „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“ (2005) dalyvavusių mokinių yra pakeitę bent vieną mokyklą, kas ketvirtas – dvi ugdymo įstaigas. Tačiau yra tokių mokinių, kurie dažniau keitė mokyklas, nes tėvai kraustėsi gyventi iš vienos vietos į kitą. Jaunimo mokyklų mokytojai išskiria šiuos jaunimo mokyklos mokinių šeimų ypatumus:

- daugiau nei pusė jaunimo mokyklų mokinių gyvena nepilnose šeimose;
- du penktadaliai mokinių yra iš socialiai remtinų šeimų, kuriose labai skurdi buitis, tėvai bedarbiai;

- kai kuriuos mokinius augina močiutės; dalis auga daugiavaikėse šeimose, kuriose reikia prižiūrėti brolius ir seseris; kai kurių tėvai išvykę į užsienį, dalis mokinių yra našlaičiai;
- tėvų ir vaikų susvetimėjimas;
- šeimos aplinka neskatina vaiko mokytis;
- menkas tėvų psichologinis išprusimas, nėra emocinio ryšio su vaiku;
- patys tėvai turi psichologinių problemų;
- tėvai nesirūpina vaiko sveikata;
- skurdas šeimoje: prastos gyvenimo buities sąlygos, trūksta mokymuisi reikiamų priemonių.

Informacinio leidinio „Švietimo naujienos“ priede „Jaunimo mokykla“ (2008) rašoma, kad jaunimo mokyklose mokosi skirtingų sugebėjimų, mokymosi motyvacijos ir mokymosi patirties mokiniai, turintys mokomųjų dalykų žinių spragas, yra neįsisavinę klasės programos reikalavimų, turi psichologinių, socialinių ir kitų problemų.

Teikiama pagalba jaunimo mokyklos mokiniams. Atlikto tyrimo „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“ (2005) rezultatai atskleidė, kad jaunuoliams yra būtina parama - mokiniai ne visada yra pavalgę, tinkamai apsirengę. Mokinių gyvenamoji aplinka dažnai yra slogi. Mokytojų nuomone, mokiniams būtina reintegracija į visuomenę, kitokio pasaulio pažinimas ekskursijose, išvykose, vasarą – galimybė užsidirbti. mokiniai jaunimo mokykloje jaučiasi gerai, saugiai, jaučia mokytojų palaikymą ir paramą, jaučiasi pripažinti. Pedagogų manymu, būtina atkreipti dėmesį į šiuos psichologinius mokymosi veiksnius: mokinio asmenybės pripažinimą ir bendravimo poreikių realizavimą; problemų sprendimą bei psichologinės pagalbos užtikrinimą; mokymosi motyvacijos skatinimą ir mokymosi spragų mažinimą; mokymosi proceso individualizavimą. Mokytojai, vertindami mokinių adaptaciją jaunimo mokykloje, pabrėžia, kad yra tenkinami šie ugdytinių poreikiai:

- mokiniai pripažįstami kaip asmenybės;
- stiprinama mokymosi motyvacija;
- pagal galimybes mokiniai aprūpinami mokymo priemonėmis;
- mokiniams suteikiamas nemokamas maitinimas;
- organizuojamas ikiprofesinis mokymas;
- organizuojamos ekskursijos;
- teikiama socialinio pedagogo, psichologo pagalba.

Tyrimo „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“ (2005) duomenys parodė, kad dauguma jaunimo mokyklos mokinių pabrėžia tai, kad jiems suteikiamos galimybės mažinti mokymosi spragas: klasėse yra mažas mokinių skaičius, pedagogo gali klausti tol, kol nelieka neaiškumų.

Du trečdaliai mokinių sutiko su vertinimu, kad jaunimo mokykloje įdomiau mokytis; mokytojai supranta mokinius.

Apibendrinant galima teigti, jog jaunimo mokyklose mokosi mokiniai, nepritapę bendrojo ugdymo mokykloje. Dalis mokinių turi elgesio, drausmės sutrikimų, yra kilę iš socialiai pažeidžiamų šeimų; ne visų mokinių artimiausia aplinka palaiko ir suteikia galimybę įgyti naujų žinių mokykloje; dalis mokinių turi mokymosi spragų. Kai kuriems mokiniams reikalinga psichologinė, pedagoginė ir socialinė pagalba, kuri yra suteikiama jaunimo mokykloje.

3. JAUNIMO MOKYKLŲ MOKINIŲ PROFESINIO APSISPRENDIMO TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo metodika. Jaunimo mokyklos mokinių profesinio apsisprendimo veiksmų tyrimui atlikti buvo taikytas anketinės apklausos metodas. Anketą (žr. 1 priedą) sudaro 20 klausimų ir ją galima suskirstyti į keturis pagrindinius blokus:

1. *Sociodemografiniai duomenys.* Šis blokas skirtas išsiaiškinti sociodemografinius duomenis (lytį, klasę bei mokymosi rezultatus). Pateikiami uždaro tipo klausimai.
2. *Karjeros supratimas.* Antrame bloke pateikti atviro tipo klausimai, skirti išsiaiškinti požiūrį į karjerą, profesijos pasirinkimo svarbą ir sunkumus, kylančius renkantis profesiją. Respondentų atsakymai į atvirus klausimus apdoroti kontent (*content*) analizės metodu. Buvo fiksuojami atsakymų prasminiai vienetai, kurie leido respondentų atsakymus suskirstyti į vis labiau apibendrintus prasminius vienetus – subkategorijas ir kategorijas.
3. *Vidiniai ir išoriniai veiksniai, lemiantys profesinį apsisprendimą.* Šis blokas sudarytas taikant trijų ranginę skalę. Skalės sudarytos iš teiginių, į kuriuos mokiniai galėjo atsakyti pasirinkdami vieną iš trijų pateiktų variantų (daro įtaką, iš dalies daro įtaką, nedaro įtakos; svarbu, iš dalies svarbu, nesvarbu; suteikia informacijos, iš dalies suteikia informacijos, nesuteikia informacijos; trūksta; iš dalies trūksta, netrūksta). Buvo pateikiami uždaro ir mišraus tipo klausimai.
4. *Ateities planai, susiję su mokymusi.* Ketvirtas blokas skirtas išsiaiškinti mokinių ateities planus, susijusius su mokymusi profesinėje/aukštojoje mokykloje. Pateikiami uždaro ir mišraus tipo klausimai.

Gauti tyrimo duomenys buvo apdorojami Microsoft Excel programa – informacija suvedama į lentelę, vėliau sudarinėjamos diagramos.

Tyrimo organizavimas. Anketinė apklausa buvo atlikta 2016 m. lapkričio mėn. keturiuose jaunimo mokyklose, iš anksto susitarus su įstaigų vadovais. Pasirinkta tikslinė grupė – 9-10 klasių moksleiviai, besimokantys jaunimo mokykloje. Apklausą atliko magistro darbo autorė. Prieš pildant anketas, respondentai buvo supažindinti su tyrimu, jo paskirtimi, praveistos anketos pildymo taisyklės. Atliekant tyrimą, buvo laikytasi savanoriškumo (mokiniai į anketas atsakinėjo savo noru) ir anonimiškumo (apklausa buvo anoniminė, tad tiriamųjų vardų, pavardžių ir ugdymo įstaigos pavadinimų nebuvo prašoma nurodyti pildant anketas) principų. Anketos pildymas trūko apie 20 minučių. Buvo pateiktos 128 anketos, tinkamai užpildytų sugrįžo 107.

3.2. Tyrimo imties charakteristika

Tyrimė dalyvavo keturių jaunimo mokyklų 9 - 10 klasių mokiniai. Šiems mokiniams ypač aktualus profesinis apsisprendimas (įgijus pagrindinį išsilavinimą, jaunimo mokyklų moksleiviams tenka apsispręsti, kur mokytis toliau). Tyrimė dalyvavo 107 tiriamieji - 42,0% merginų ir 58,0% vaikinių (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal klases (N=107)

Klasė	9 (N=56)	10 (N=51)	Viso:
Lytis			
Merginos	56,0%	44,0%	42,0%
Vaikiniai	50,0%	50,0%	58,0%
Viso:	52,0%	48,0%	100,0%

Šiek tiek daugiau nei pusę tiriamųjų (52,0%) sudarė mokiniai iš 9 klasės, likę respondentai (48,0%) buvo 10 klasės moksleiviai. Buvo teiraujamasi, kokie yra tiriamųjų mokymosi rezultatai - respondentų pasiskirstymas pagal pažymių vidurkį pateiktas 6 lentelėje.

6 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal pažymių vidurkį (N=107)

Pažymių vidurkis	4-6 (N=91)	7-8 (N=16)	9-10 (N=0)
Lytis			
Merginos	76,0%	24,0%	0%
Vaikiniai	92,0%	8,0%	0%
Viso:	85,0%	15,0%	0%

Daugiau nei pusę tiriamųjų (85,0%) nurodė, kad mokosi patenkinamai/silpnai, t.y. jų pažymių vidurkis yra 4-6 balai. Šiek tiek daugiau nei dešimtadalis mokinių (15,0%) mokosi gerai/vidutiniškai (pažymių vidurkis: 7-8). Nė vienas iš respondentų nesimoko puikiai/labai gerai (pažymių vidurkis: 9-10).

3.3. Tyrimo rezultatai ir analizė

Mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs „karjeros“ sąvokos apibrėžimai. Tarptautinių žodžių žodyne (2003) teigiama, kad karjera – tai yra sėkminga veikla, pasisekimas gyvenime, veiklos rūšis; tai žmogaus prigimtinis siekis ir jo veiklą seka, susijusi su žmogaus darbine patirtimi per visą jo gyvenimą. Pasak D. Super (1980), karjera – tai žmogaus gyvenime atliekamų įvairių vaidmenų, pareigų, pakopų ir lygmenų visuma (Kučinskienė R., 2003, p. 15). Buvo klausiamą tiriamųjų nuomonė, kas yra karjera. Tyrimo rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

Moksleivių nuomonė, kas yra karjera

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai
Savirealizacija	Tikslų siekimas	2	„gyvenimo tikslų siekimas“; „tai lyg savotiškas iššūkis“.
	Pasitenkinimas darbu	1	„pasitenkinimas savo darbu“.
	Patinkanti veikla	6	„tai tau patinkanti profesija“; „tai patinkantis darbas“; „darbas, kurį malonu dirbti“; „man ją patinka dirbti“; „tai lyg svajonės išsipildymas, jeigu, aišku, ta profesija patinka“.
Tobulėjimas profesinėje srityje	Profesinė patirtis	6	„kai nuolat kažką naujo išmoksti“; „tai siekimas, kuomet geriau tobulinti pasirinktos profesijos gebėjimus“; „tobulėjimas darbe“; „pasiekimai darbe“; „įgyjant praktinės patirties, tapimas geresniu savo srities specialistu“.
	Aukštos pareigos	20	„pareigų keitimas į geresnes, bėgant laikui“; „karjera - galimybė darbe, kai pradėdi dirbti paprastą darbą ir palaipsniui keli savo kvalifikaciją, tada gali gauti sudėtingesnę užduotį“; „kilimas karjeros laiptais“; „karjera - kai pradėdi dirbti mažesnio rango darbuotoju ir besimokydamas, įgyjant praktinės patirties, užimi darbe aukštesnes pareigas“; „sėkmingas kilimas darbe“; „kilimas darbe“; „aukštesnių pareigų užėmimas“; „siekimas lipti profesijos aukštesniais laiptais“; „kita darbo stadija. Aukštesnė pakopa“; „didesnio paaugstinimo tikimybė“; „darbo paaugstinimo siekimas“; „darbo paaugstinimas“; „didesnis darbas“; „karjera - tai lyg dar vieni laiptai, ant kurių užlipus prasideda darbas, karjera, visas gyvenimas“; „darbo perspektyva“; „lipimas laiptais į geresnį darbą“; „geriau nei paprastas darbas“; „tai geresnis darbas“.
	Profesiniai pasiekimai	3	„sieki geresnių rezultatų“; „nori, kad ta profesija, kurią pasirinkai, tau sektųsi, prireiktų gyvenime“; „pasiekimai darbe“.
	Didelis atlyginimas	12	„tada ir uždarbis didesnis“; „didelė alga“; „už tai gauni <i>bapkių</i> “; „daug pinigų“; „tai toks biznesas“; „karjera - galimybę uždirbti ko daugiau pinigų“; „gera alga“; „didžiulė alga“.
	Autoritetas profesinėje veikloje	2	„buvimas autoritetu kažkam“; „tai siekimas tapti svarbiu, žinomu“.
	Nuolatinis procesas	2	„karjera yra tai, ką pasieki per visą savo gyvenimą darbe“; „karjera yra tai, ką žmogus susikuria per visą savo gyvenimą“.
	Sėkmingas darbas	3	„sėkmingas darbas“; „sėkmė dirbant pasirinktame darbe“.
	Paklausi profesija	Profesijos įgijimas	1
Įsidarbinimo galimybės		3	„tai yra darbas“; „darbas“; „karjera yra kaip koks nors darbas“.

Respondentų pateiktos mintys apie karjerą leido suformuoti šias kategorijas: „Savirealizacija“, „Tobulėjimas profesinėje srityje“ ir „Paklausi profesija“. Kategoriją „Savirealizacija“ apibrėžia subkategorijos „Tikslų siekimas“, „Pasitenkinimas darbu“ ir „Patinkanti veikla“. Pastaroji subkategorija yra išreikšta daugiausiai, o tikslų siekis ir pasitenkinimas atliekama profesine veikla - silpniausiai. Galima daryti prielaidą, kad dalis informantų karjerą laiko patinkančią ir mėgstamą profesinę veiklą, o tikslų įgyvendinimas ir mėgavimasis darbu nėra itin reikšmingi karjeros aspektai.

Kategorija „**Tobulėjimas profesinėje srityje**“ yra stipriausiai išreiškiama tarp visų kategorijų. Ji sudaryta iš šių subkategorijų: „Profesinė patirtis“, „Aukštos pareigos“, „Profesiniai pasiekimai“, „Didelis atlyginimas“, „Autoritetas profesinėje veikloje“, „Nuolatinis procesas“ ir „Sėkmingas darbas“. Labiausiai išreikšta subkategorija yra „Aukštos pareigos“, o mažiausiai išreikšta – „Autoritetas profesinėje veikloje“ bei „Nuolatinis procesas“. „Didelis atlyginimas“ yra antra pagal stipriausiai išreikštas kategorijas. Informantų teigimu, „karjeros“ sampratą atspindi profesinė veikla, suteikianti pakankamas pajamas. Apklaustiesiems karjera asocijuojasi su profesinės patirties įgijimu. Panaši mokinių dalis karjeros procesui priskyrė gerų rezultatų siekimą profesinėje veikloje ir sėkmingą darbą. Tyrimo rezultatai parodo, kad, mokinių manymu, pareigų paaukštinimas darbe, kvalifikacijos kėlimas bei pakankamas darbo atlyginimas geriausiai atspindi „karjeros“ sampratą.

Kategorija „**Paklausi profesija**“ yra išreiškiama silpniausiai. Šią kategoriją sudaro subkategorijos: „Profesijos įgijimas“ bei „Įsidarbinimo galimybės“. Šių informantų manymu, karjeros procesui užtenka šių savybių – įgyti profesiją bei įsitvirtinti darbo rinkoje.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad tiriamiesiems karjera asocijuojasi su aukštomis profesinėmis pareigomis bei konkurencingu darbo užmokesčiu. Dalis mokinių pažymėjo, kad karjera – tai patinkanti veikla ir įgyta profesinė patirtis.

Anot D. Levinson (1978), profesijos pasirinkimas priklauso reikšmingiausiems gyvenimo struktūros komponentams, atimantiems didžiausią laiko ir energijos kiekį, turintiems didelę įtaką renkantis kitus gyvenimo aspektus (Adamonienė R., Daukilas S. ir kt., 2001, p. 191). Anot A. Palujanskienės ir R. Adamonienės (2004), nuo profesinio apsisprendimo priklauso žmogaus esama ir būsima gyvenimo kokybė. Jaunimo mokyklos moksleivių buvo klausiamos priežastys, kodėl yra svarbu tinkamai pasirinkti profesiją. Tyrimo rezultatai pateikiami 8 lentelėje.

Moksleivių nuomonė apie tinkamai pasirinktos profesijos svarbą

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai
Saviraiška	Pasitenkinimas veikla	18	„kad patiktų dirbti“; „jei pasirinksi netinkamą profesiją, tau tas darbas nepatiks“; „tada randi gerą patinkantį darbą“; „nes dirbsiu patinkanti darbą“; „svarbu pasirinkti mėgiamą, norimą profesiją, nes tada laikas darbe neprailgs, darbas bus naudingesnis ir teiks pasitenkinimą“; „jei netinkamai pasirinksi savo profesiją, ji tau greitai atsibos ir taps nenaudinga“; „kad tau ji patiktų“; „dirbsi mėgstamą darbą“; „kad darbas patiktų ir teiktų malonumą“; „profesija turi tave traukti, patikti“; „profesija reiki pasirinkti, kad patiktų tau“; „taip, labai svarbu, nes nenoriu dirbti nepatinkantį darbą“; „profesiją reikia išsirinkti tokią, kuri tau patinka“; „nes reikia mėgti savo darbą“; „nes reikia mėgti tai, ką darai“; „kad darbas teiktu malonumą“.
	Įdomus darbas	6	„kad tau būtų įdomu dirbti“; „jei pasirinksiu nepatinkančią profesiją, tai bus neįdomu dirbti“; „būtų įdomus“.
	Gebėjimų realizavimas	1	„kad dirbtum tai, ką moki ir sugebi geriausiai“.
Karjeros galimybės	Nuolatinė profesinė veikla	5	„jei pasirinksi netinkamai, anksčiau ar vėliau teks keisti darbą ar profesiją“; „kad nereikėtų jos mesti“; „nes tai atsilies ateityje, su šia profesija gali pragyventi visą gyvenimą“; „reikia tinkamai pasirinkti karjerą, kad po daugelio metų tu nesigailėtum, jog pasirinkai tą, o ne kitą profesiją“; „nes vėliau tingėsi mokytis kitoj profesijoje“.
	Profesinė patirtis	8	„kad galėtum ją plėtoti“; „kad taptum geru savo srities specialistu“; „norėtum dirbti ir išmokti ko nors naujo, tobulėti darbe“; „pasieksi daugiau“; „kad norėtum mokytis ir tobulėti pasirinktame darbe“; „reikia pasirinkti tokią profesiją, kuri tau būtų naudinga gyvenime“.
	Įsidarbinimo galimybės	7	„kad rastum darbą po mokyklos“; „nes turėsi darbą“; „kad po mokyklos rastum darbą“; „kad nebūtum bedarbis“; „kad galėtum rasti darbą“; „kad aš galėčiau dirbti“; „kad paskui dirbtum“.
	Didelis atlyginimas	1	„daug uždirbsiu“.
Motyvacija	Noras dirbti	3	„svarbu, nes kai pasirenki netinkamai, prarandi motyvaciją dirbti“; „tai ir į darbą eisi noriai ir su nuotaika“; „kad noriai eitum į darbą“.
	Turingas laikas	1	„svarbu pasirinkti mėgiamą, norimą profesiją, nes tada laikas darbe neprailgs“.

Informantų pateikti teiginiai leido suformuoti tokias kategorijas, parodančias, kodėl yra svarbu tinkamai pasirinkti profesiją: „Saviraiška“, „Karjeros galimybės“ ir „Motyvacija“. Kategoriją „Saviraiška“ apibrėžia subkategorijos „Pasitenkinimas veikla“, „Įdomus darbas“ ir „Gebėjimų realizavimas“. Mokinių manymu, vienas svarbiausių tinkamai pasirinktos profesijos požymių yra patinkanti profesija, nes subkategorija „Patinkantis darbas“ yra išreikšta stipriausiai. Informantams atrodo svarbu tinkamai pasirinkti profesiją, nes darbas bus įdomus. Subkategorija „Gebėjimų lavinimas“ išreikšta silpniausiai.

Kategoriją „Karjeros galimybės“ sudaro subkategorijos - „Nuolatinė profesinė veikla“, „Profesinė patirtis“, „Įsidarbinimo galimybės“ ir „Didelis atlyginimas“. Mokinių nuomone,

svarbu tinkamai pasirinkti profesiją dėl šių priežasčių: kad nesigailėtum ir netektų rinktis kitą profesinę sritį, kad įgytum naudingos profesinės patirties ir tobulėtum, kad turėtum galimybę įsitvirtinti darbo rinkoje ir gauti didelį darbo užmokestį. Silpniausiai išreiškiama subkategorija „Didelis atlyginimas“ parodo, kad tik mažai moksleivių daliai yra svarbu gauti atitinkamą darbo užmokestį. „Profesinė patirtis“ bei „Įsidarbinimo galimybės“ yra stipriausiai išreikštos subkategorijos.

Ypač silpnai išreikšta kategorija - „**Motyvacija**“. Ši kategorija apibrėžiama subkategorijomis „Noras dirbti“ bei „Turiningas laikas“. Galima teigti, kad mokiniams motyvacija dirbti nėra pati svarbiausia priežastis renkantis dominančią profesiją.

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad informantams svarbu tinkamai pasirinkti profesiją, kad jie mėgtų savo darbą ir profesinė veikla būtų įdomi, kad moksleiviai galėtų įsidarbinti, nesigailėtų dėl profesinio apsisprendimo ir tobulėtų pasirinktoje profesinėje srityje. Tyrimo rezultatai ir jų analizė atskleidė, kad patinkanti profesija yra pati svarbiausia mokinių tinkamo profesinio apsisprendimo priežastis.

Pasak V. J. Černiaus (2006), jaunystės amžiaus tarpsnis yra itin sudėtingas. Jaunuoliai sutrinka, neįstengdami pasirinkti būsimos profesijos. Individai, priimdami profesinius sprendimus, susiduria su įvairiais sunkumais ir problemomis. Anot I. Gati, M. Krausz ir S. H. Osipow (1996), jaunimas, prieš priimant profesinius sprendimus, dažniausiai susiduria su šiomis problemomis: praktinių gebėjimų stoka, motyvacijos ir ryžto trūkumu, įsisenėjusiais stereotipais; profesinių sprendimų metu – informacijos stoka apie save bei profesijas, taip pat žinių nenuoseklumu ir nepatikimumu bei vidiniais ir išoriniais konfliktais. Autorių manymu, profesijų įvairovė bei profesinio apsisprendimo galimybių gausa taip pat sunkina moksleivių sprendimus. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti sunkumus, kylančius mokiniams dėl profesinio apsisprendimo (žr. 9 lentelę).

Moksleiviams kylantys sunkumai, renkantis profesiją

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai
Vidiniai veiksniai	Neapsisprendimas	16	„nežinau, ką mokytis“; „ar gerai pasirinksiu, ar neteks gailėtis, mesti profesiją ir pasiimti kitą. Tai tikrai sunku“; „ar tau ji vėliau patiks, ar gerai seksis“; „ar ją pasirenku teisingai, ar tai man ta profesija naudingiausia“; „nežinau, kas man patinka“; „pasirinkti sunku“; „nežinau, kur, kokiam mieste noriu mokytis“; „sunku apsispręsti, nes neaišku kas man dabar labiausiai patinka“; „nežinau, kokią profesiją imti“; „nežinau, kas man sektųsi“; „sunku išsirinkti profesiją“; „sunku apsispręsti, kuri profesija man yra tinkama“; „nežinau ką rinktis“; „nežinau ką imti“.
	Motyvacijos trūkumas	2	„nenoriu dirbti ir mokytis“; „nesiseka mokytis. Ir nenoriu“.
	Prasti mokymosi rezultatai	1	„nesiseka mokytis. Ir nenoriu“.
	Planavimo sunkumai	1	„sunku planuoti toliau, nežinau kaip viskas susiklostys po poros metų“.
	Nėra dominančios profesijos	3	„nieks nepatinka“; „niekas nepatinka“; „nieks nepatinka, nesiseka“.
Išoriniai veiksniai	Geografinė padėtis	4	„gali išsirinkti profesiją, bet ją negali įgyti savo mieste, nes nėra programoje, o kitur išvykti nenori“; „svarbu, kad savo gimtam mieste galėčiau įsidarbinti pagal tą profesiją“; „noriu mokytis kitam mieste, o negaliu, nes nebus kaip pragyventi. O mano mieste nėra tokios profesijos“; „nežinau kur, kokiam mieste noriu mokytis“.
	Tėvų įtaka	3	„tėvai siūlo rinktis jų profesiją, bet nenoriu. O man patinka tai, kas nepatinka mano tėvams“; „tėvai, jie neleidžia rinktis norimą profesiją, nebent ir juos domintų“; „niekas neleidžia pasirinkti profesiją“.
	Finansinės problemos	3	„finansinės problemos“; „finansai“; „noriu mokytis kitam mieste, o negaliu, nes nebus kaip pragyventi“.
	Ribotos įsidarbinimo galimybės	1	„nežinau, ar rinktis tai, ko noriu labai, mėginti siekti svajonės. Nes norima profesija nėra reikalinga dabar“.
	Profesijų įvairovė	2	„patinka kelios sritys ir nežinau ką pasirinkti, patinka skirtingi dalykai“; „patinka kelios profesijos“.
Informacijos trūkumas	Praktinės veiklos stoka	10	„nežinau, kas man būtų lengviau“; „nežinoma, ar pasirinkta profesija bus naudinga, įdomi, ar gerai atliksi savo darbą“; „nežinau, ar sugebėsiu dirbti pagal pasirinktą profesiją, gal nesiseks ar suprasiu, kad man ji netinka ir nepatinka“; „ar teisingai pasirinksiu, ar ta profesija man patiks?“; „ar man jį laikui bėgant pradės nusibosti, o gal kaip tik norėsiu su ja pragyventi visą gyvenimą“; „norima profesija sunki“; „nežinau, koks darbas sektųsi geriausiai, tau patiktų“; „sunku apsispręsti, nes nežinau, ar dirbsi visą gyvenimą tokį darbą“; „ar ji įdomi“; „nežinau, ar man tinka ta profesija, kurios noriu“.
	Žinių stoka	1	„trūksta informacijos apie mokyklą, stojimą“.

Pasak informantų, sunkumus, su kuriais jie susiduria renkantis profesiją, galima apibrėžti kategorijomis: „Vidiniai veiksniai“, „Išoriniai veiksniai“ ir „Informacijos trūkumas“. Kategorija „Vidiniai veiksniai“ išreiškiama stipriausiai, ypač jos subkategorija „Neapsisprendimas“. Moksleiviai neturi aiškios ir konkrečios profesinės vizijos, nežino kokią tinkamą profesiją jiems reikėtų rinktis. Kai kurie moksleiviai neturi dominančios profesinės

srities ir susiduria su motyvacijos mokytis bei dirbti trūkumu. Vienas moksleivis pabrėžė, kad jis susiduria su planavimo sunkumais ir prastais mokymosi rezultatais.

Kategorija „**Išoriniai veiksniai**“ išreiškiama subkategorijomis „Geografinė padėtis“, „Tėvų įtaka“, „Finansinės problemos“, „Ribotos įsidarbinimo galimybės“ ir „Profesijų įvairovė“. Jaunimo mokyklos moksleiviai susiduria su šiais sunkumais: nenori išvykti studijuoti/dirbti į kitą vietovę, tėvų spaudimu, finansinėmis problemomis bei dominančiomis keliomis profesinėmis sritimis. Vienas mokinys pažymėjo, kad jo didžiausia problema - ribotos įsidarbinimo galimybės įgijus norimą profesiją.

Kategorija „**Informacijos trūkumas**“ išsamiau aprašoma subkategorijomis „Praktinės veiklos stoka“ bei „Žinių stoka“. Itin maža moksleivių dalis nurodė, jog susiduria su informacijos trūkumu apie stojimą į mokyklas. Subkategorija „Praktinės veiklos stoka“ yra išreiškiama stipriausiai. Didesnės informantų dalies teigimu, profesiniam apsisprendimui trukdo savęs išbandymo praktinėje veikloje stoka.

Maža moksleivių dalis (4 mokiniai) paminėjo, jog su jokiais sunkumais, renkantis profesiją, jie nesusiduria („*nėra sunkumų*“; „*nekyla, jau žinau, ką mokysiuosi*“). Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad pagrindiniai mokinių profesijos rinkimosi sunkumai yra neapsisprendimas (informantai nežino, ar pasirinkta profesija jiems patiks ir tiks) bei praktinės veiklos trūkumas. Moksleiviai yra pasimetę, nežinantys, kaip turėtų atrodyti jų profesinis gyvenimas.

Daugelis mokslininkų (Vabalas-Gudaitis, 1983; Laužikas, 1993, Osipow, Fitzgerald, 1996; Sakalas, Šalčius, 1997; Jovaiša, 1999; Valackienė, 2005; Augienė, 2009 ir kt.) išskiria profesinio rinkimosi vidinius ir išorinius veiksnius. A. Sakalas ir A. Šalčius (1997) vidiniams veiksniams priskyrė fizinius (asmens fizinė sveikata), psichinius (patirtis; savivoka; savęs vertinimas; interesai; polinkiai; gebėjimai; intelektas; charakteris; temperamentas) bei dvasinius veiksnius (asmens vertybinės nuostatos; asmens moralinės nuostatos).

Mokinių buvo teiraujama, kokie vidiniai veiksniai lemia jų profesijos rinkimąsi. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad beveik pusei respondentų (46,0%) renkantis profesiją yra svarbi sveikatos būklė. Panaši mokinių dalis (42,0%) nurodė, jog fiziniai duomenys tik iš dalies daro įtaką jų profesijos rinkimuisi. Atkreipiamas dėmesys, kad reikšmingi profesijos rinkimosi rodikliai, anot tiriamųjų, nėra svarbūs jų pačių profesiniam apsisprendimui. Kiek daugiau nei trečdalis respondentų (37,0%) įvardijo vertybių sistemą tik iš dalies įtakojančią profesinį apsisprendimą, o tuo tarpu pusės tiriamųjų (52,0%) teigimu, gebėjimai yra svarbūs renkantis profesiją. Polinkius bei asmenines savybes pažymėjo tik 42,0%, o pašaukimą - 41,0% mokinių. Šiek tiek daugiau nei pusės respondentų (57,0%) manymu, renkantis profesiją reikia atkreipti dėmesį į savo pomėgius, 45,0% moksleivių – į temperamentą bei charakterį. Motyvai, anot

trečdaliao mokinių (36,0%), tik iš dalies daro įtaką renkantis profesiją. Mokymosi rezultatai nurodyti tik mažiau nei trečdaliao respondentų (29,0%).

Tyrimo rezultatai kelia susirūpinimą: kokie vidiniai veiksniai daro įtaką tiriamųjų profesiniam apsisprendimui, jei tik pusė jų nurodė gebėjimus ir pomėgius, o tokie aspektai kaip sveikatos būklė, fiziniai asmens duomenys, mokymosi rezultatai ir kt. atrodo svarbūs ir reikšmingi tik mažiau nei pusei respondentų?

Darbo vertybės ir jų išdėstymas prioriteto tvarka, daro įtaką asmens profesiniam apsisprendimui. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti svarbiausias respondentų darbo vertybes. Tyrimo rezultatai parodė, jog geras darbo užmokestis yra pati svarbiausia mokinių darbo vertybė. Tai nurodė daugiau nei pusė apklaustųjų (81,0%). Šias darbo vertybes svarbiomis pažymėjo mažiau nei pusė tiriamųjų: pasitenkinimas atliekamu darbu (42,0%), darbas/gyvenimas netoli dabartinės gyvenamosios vietos (41,0%), laisvas darbo grafikas (43,0%). Panaši mokinių dalis (43,0%) iš dalies svarbia vertybe laiko ir darbą namuose, ir karjeros perspektyvas (42,0%). Šiek tiek daugiau nei trečdaliao respondentų teigimu, yra svarbu dirbti ir gyventi didmiestyje, realizuoti save ir vyksti į komandiruotes. 41,0% tiriamųjų nuomone, pagalba kitiems žmonėms – tik iš dalies svarbi vertybė. Mokiniais galimybė derinti profesinį ir asmeninį gyvenimą yra reikšminga – tai akcentavo 41,0% tiriamųjų tiek kategorijoje „Svarbu“, tiek „Iš dalies svarbu“. Atostogas vasarą atrodo svarbi vertybė beveik pusei apklaustų moksleivių (46,0%), o sezoninis darbas svarbus tik 37,0% tiriamųjų. Tyrimo rezultatai parodė, kad profesijos prestižas trečdaliui mokinių yra svarbus, kitam trečdaliui – ne. Moksleiviams tokios darbo vertybės kaip valdžia, rizika ir atsakingas darbas nėra aktualios ir svarbios – tai nurodė apie pusė apklaustųjų.

Apibendrinant galima teigti, kad dominuojanti darbo vertybė yra geras darbo užmokestis. Kitos mokiniams pagal svarbą reikšmingos vertybės – atostogos vasarą, laisvas darbo grafikas ir pasitenkinimas atliekamu darbu.

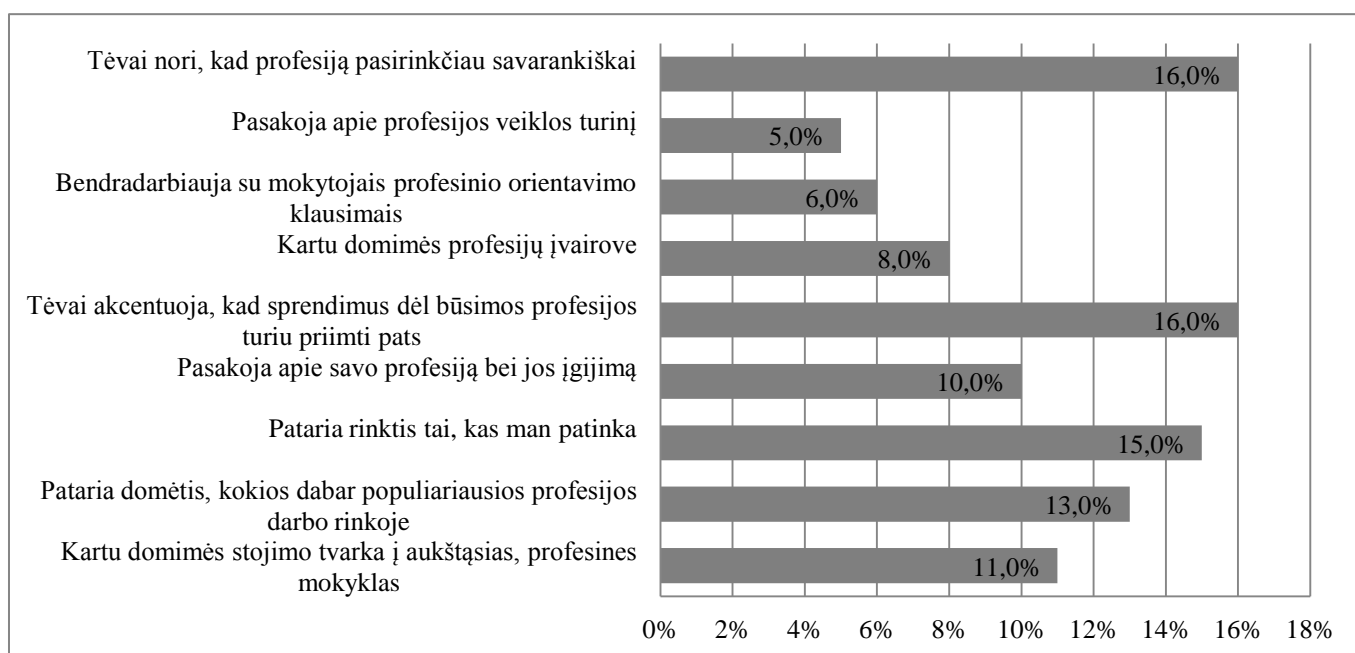
Pagal A. Valicką, V. Rosinaitę, N. Antanaitytę ir kt. autorius (2008), asmens sprendimai dėl profesinės karjeros yra ne tik jo asmeninių savybių, bet ir artimiausios aplinkos atspindys. Net kaimynai gali turėti reikšmės profesinės karjeros pasirinkimui. Tačiau reikia nepamiršti, kad didelį vaidmenį karjeroje turi ir tam tikri atsitiktinumai.

Tyrimu buvo norima sužinoti asmenis, darančius įtaką mokinių profesijos rinkimuisi. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog moksleiviams (41,0%) didžiausią įtaką renkantis profesiją daro tėvai. Broliai bei seserys įtakos nedaro 46,0% tiriamųjų, giminės – daugiau nei pusei moksleivių (58,0%), bendraklasiai – 51,0%, o kaimynai – 65,0% moksleivių. Atkreipiamas dėmesys, kad draugai iš dalies daro įtaką kiek daugiau nei trečdaliui tiriamųjų (38,0%). Maždaug pusės respondentų (47,0% - 62,0%) teigimu, pedagogai neturi lemiamos įtakos jų profesiniams sprendimams. Įdomus faktas, kad mažiau nei pusė moksleivių nurodė, kad mokytojai (43,0%),

klasės auklėtojas (42,0%) ir karjeros konsultantas (41,0%) bent iš dalies įtakoja jų sprendimus, o kiek daugiau nei dešimtadalis respondentų manymu, karjeros konsultantas daro įtaką renkantis profesiją. Atkreipiamas dėmesys, kad maža mokinių procentinė išraiška dėl karjeros konsultanto įtakos moksleiviams gali būti todėl, jog ši profesinė pareigybė nėra visose ugdymo įstaigose (šiuo atveju – jaunimo mokyklose).

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad mokiniams didžiausią įtaką renkantis profesiją daro tėvai; draugai tik iš dalies įtakoja jų profesinį apsisprendimą, o kaimynai bei bendraklasiai, broliai/seserys įtakos beveik nedaro. Pedagogų įtaka nėra didelė – mažiau nei pusė moksleivių nurodė, kad jie tik iš dalies įtakoja mokinių profesinius sprendimus.

Buvo teiraujamosi moksleivių apie tai, kaip tėvai jiems pataria profesijos rinkimosi klausimais (žr. 3 pav.).

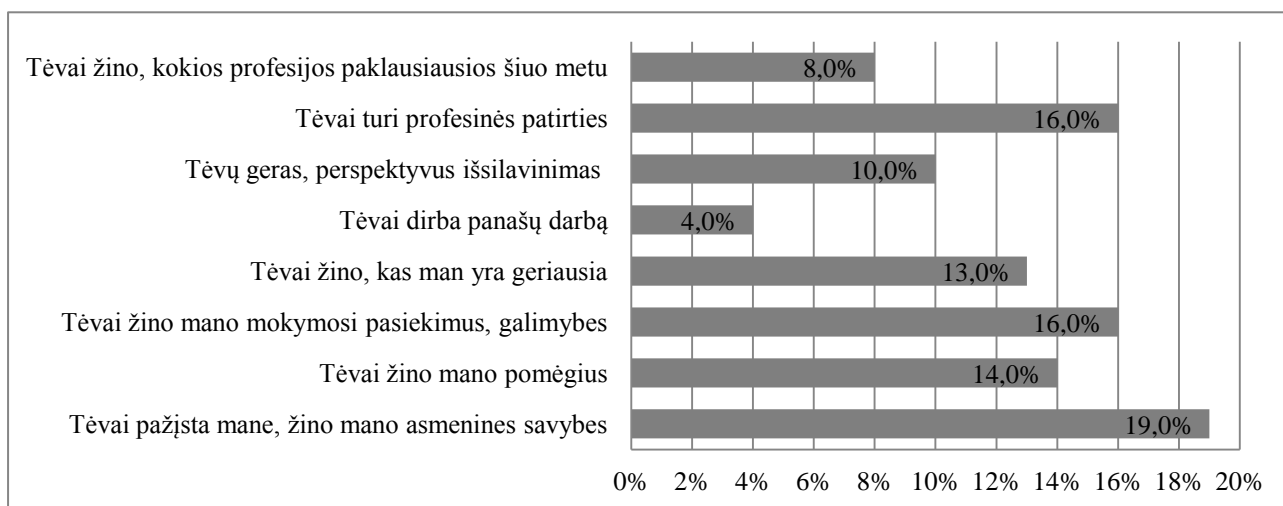

3 pav. Tėvų pagalba moksleiviams renkantis profesiją (N=105)

Mažiau nei penktadalis (16,0%) moksleivių teigimu, tėvai jiems akcentuoja, kad apsispręsti reikia savarankiškai ir sprendimus dėl būsimos profesijos mokiniai turi priimti patys. 15,0% tiriamųjų nurodė, kad tėvai pataria rinktis patinkančią profesiją. 13,0% mokinių pabrėžė, jog tėvai pataria domėtis, kokios dabar populiariausios profesijos darbo rinkoje. Tik dešimtadalis tėvų pasakoja apie savo profesiją bei jos įgijimą, kartu domisi stojimo tvarka į mokyklas. Dar mažesnis respondentų skaičius pažymėjo, kad kartu domisi profesijų įvairove, bendradarbiauja su mokytojais profesinio orientavimo klausimais bei tėvai pasakoja apie profesijos veiklos turinį. Respondentai galėjo savo nuomonę išsakyti skiltyje „Kita“. Dviejų tiriamųjų teigimu, tėvai nerodo domėjimosi jo profesine ateitimi („nieko jiems nerupi“). Vienas jaunimo mokyklos mokinys nesulaukia jokių profesijos rinkimosi patarimų iš savo tėvų („nieko nepataria“).

Galima daryti prielaidą, kad tik mažiau nei penktadalio moksleivių tėvai jiems akcentuoja, kad apsispręsti ir priimti profesinius sprendimus reikia savarankiškai, o tėvai pataria rinktis patinkančią profesiją; 13,0% mokinių pabrėžė, jog tėvai pataria domėtis apie populiariausias profesijas darbo rinkoje. Tik dešimtadalis tėvų pasakoja apie savo profesiją bei jos įgijimą, kartu domisi stojimo tvarka į mokyklas. Šis mažas respondentų pasiskirstymas apie tėvų patarimus tiriamiesiems stebina. Mokinių mažuma nesulaukia jokių naudingų patarimų iš savo artimiausios aplinkos.

Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar moksleiviams svarbūs tėvų patarimai dėl profesinio pasirinkimo. Daugiau nei pusei moksleivių (59,0%) tėvų patarimai, susiję su profesijos pasirinkimu, yra svarbūs, mažiau nei pusei tiriamųjų (41,0%) – nesvarbūs. Respondentų nuomonė apie tėvų patarimų svarbą pateikiama 4 pav.

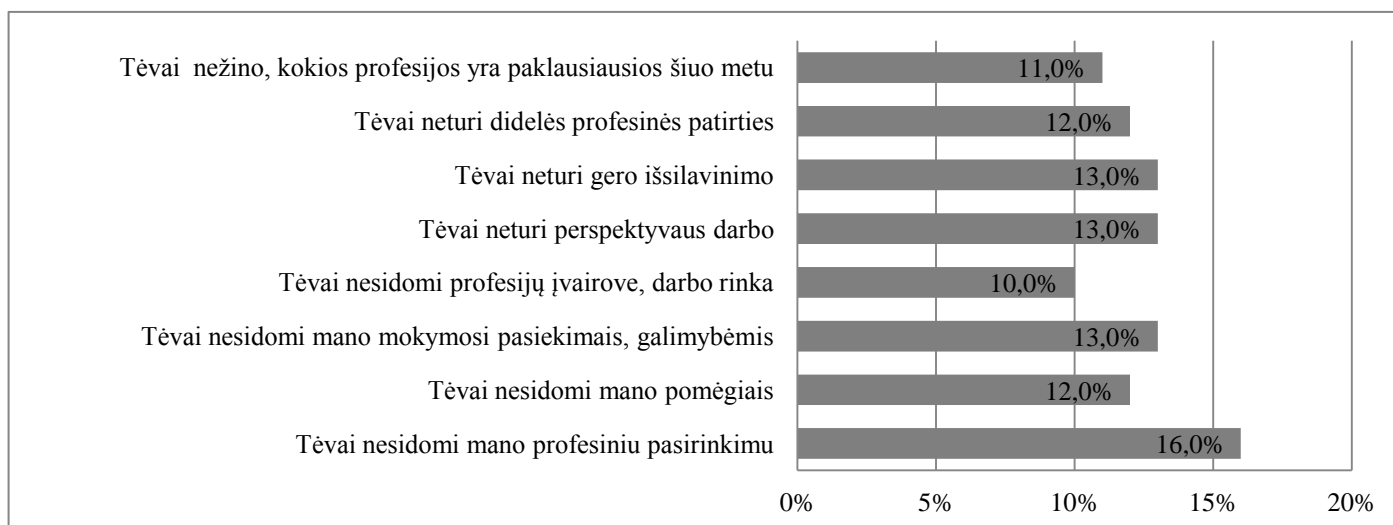

4 pav. Priežastys, kodėl tėvų patarimai yra svarbūs dėl profesijos rinkimosi (N=63)

Penktadalio tiriamųjų teigimu, tėvų patarimai yra svarbūs, nes tėvai pažįsta savo vaikus, žino jų asmenines savybes. 16,0% mokinių manymu, svarbu, nes tėvai žino jų mokymosi pasiekimus bei galimybes, taip pat patys tėvai turi reikšmingos profesinės patirties. Šiek tiek daugiau nei dešimtadalio apklaustųjų (14,0%) nuomone, tėvai žino jų pomėgius, žino, kas vaikams yra geriausia (13,0%). Dešimtadalis respondentų nurodė, kad jų tėvai yra įgiję perspektyvų išsilavinimą. Mažumos teigimu, tėvai dirba panašų darbą ir žino, kokios profesijos paklausiausios šiuo metu.

Apibendrinant galima teigti, kad mokiniams tėvų patarimai yra svarbūs dėl šių pagrindinių priežasčių: tėvai juos pažįsta, žino vaikų asmenines savybes, mokymosi pasiekimus ir galimybes, taip pat patys tėvai turi profesinės patirties, kuri yra naudinga.

Mažiau nei pusei tiriamųjų (41,0%) tėvų patarimai renkantis profesiją yra nesvarbūs (žr. 5 pav.).

5 pav. Priežastys, kodėl tėvų patarimai yra nesvarbūs dėl profesijos rinkimosi (N=44)

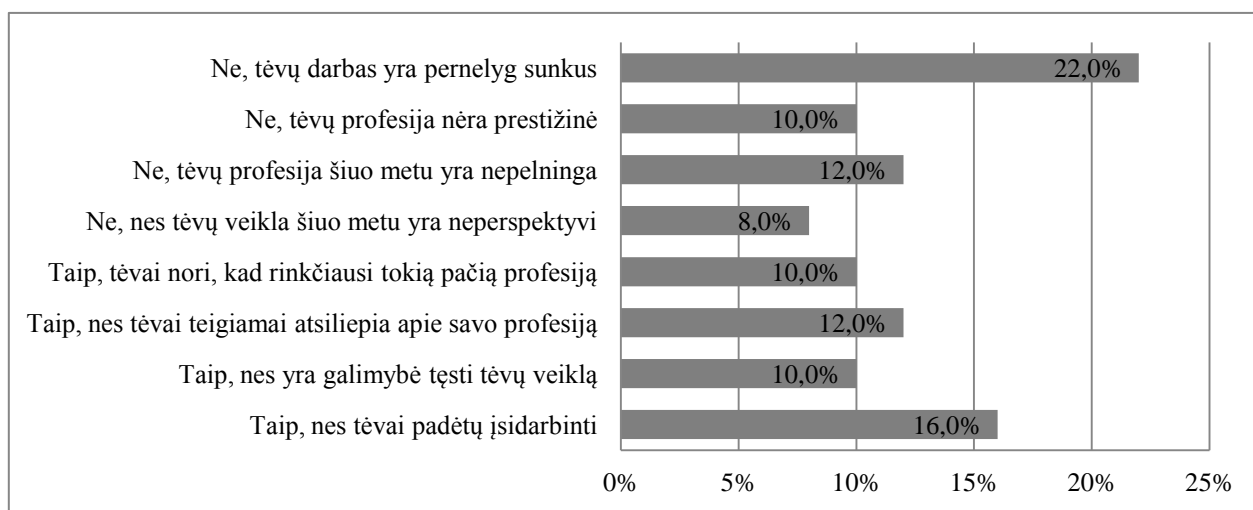
Mažiau nei penktadalio (16,0%) mokinių teigė, kad tėvai nesidomi jų profesiniu pasirinkimu. 13,0% respondentų atsakė, jog tėvai neturi gero išsilavinimo ir perspektyvaus darbo, taip pat tėvai nesidomi jų mokymosi pasiekimais, galimybėmis. 12,0% mokinių pabrėžė, kad tėvai nesidomi jų pomėgiais ir patys neturi didelės profesinės patirties. Dešimtadalio respondentų nuomone, tėvai nesidomi profesijų įvairove bei darbo rinka ir nežino, kokios profesijos yra paklausiausios šiuo metu.

Galima daryti prielaidą, kad daliai tiriamųjų tėvų patarimai renkantis profesiją nėra svarbūs, nes tėvai nesidomi savo vaikų profesiniu pasirinkimu, mokymosi pasiekimais, galimybėmis, tėvai neturi gero išsilavinimo ir perspektyvaus darbo.

Buvo teirujamasi respondentų apie tai, ką tėvai jiems akcentuoja, besikalbant apie profesijos rinkimąsi. Daugiau nei pusė respondentų (69,0%) tėvų akcentuoja, kad svarbus didelis darbo užmokestis; šiek tiek mažiau nei pusė (46,0%) - reikia rinktis profesiją, atsižvelgiant į savo interesus, gebėjimus; svarbu, kad profesija nekenktų sveikatai. Aukštojo išsilavinimo įgijimas, darbas/gyvenimas didmiestyje atrodo nesvarbus beveik pusei respondentų tėvų (38,0%; 45,0%). Galimybė gyventi ir dirbti šalia dabartinės gyvenamosios vietos atrodo svarbus rodiklis renkantis profesiją daugiau nei trečdaliui (37,0%) tėvų. Pusės tiriamųjų teigimu, tėvams nėra svarbu, kad vaikai įgytų panašią profesiją kaip jų. Trečdaliai respondentų (35,0%) manymu, iš dalies svarbu, kad profesija būtų paklausi. Apklaustųjų nuomonė apie lengvas studijas pasiskirstė itin panašiai – trečdaliai teigimu, tai yra svarbu ar iš dalies svarbu, lygiai tiek pat mokinių mano, jog tai nėra svarbu. 37,0% moksleivių išskyrė nebrangias studijas; pusei jų atrodo bent iš dalies svarbu rinktis profesiją, atsižvelgiant į savo mokymosi rezultatus.

Galima daryti prielaidą, kad tėvai, mokiniams renkantis profesiją, akcentuoja: didelį darbo užmokestį; profesiją, nekenkiančią sveikatai bei profesijos rinkimąsi, atsižvelgiant į savo interesus bei gebėjimus; nebrangias studijas; galimybę dirbti ir gyventi netoli dabartinės gyvenamosios vietos. Tėvams mažiau reikšminga atrodo, kad vaikai rinktųsi tokią pačią profesiją kaip jų pačių bei stotų mokytis į aukštąją mokyklą.

Anot A. Valicką, V. Rosinaitę, N. Antanaitytę ir kt. autorius (2008), tėvų profesija gali turėti įtakos vystantis vaiko pomėgiams. Tyrimu buvo siekiama sužinoti, ar respondentai rinktųsi tokią pačią profesiją, kokią turi jų tėvai (žr. 6 pav.).

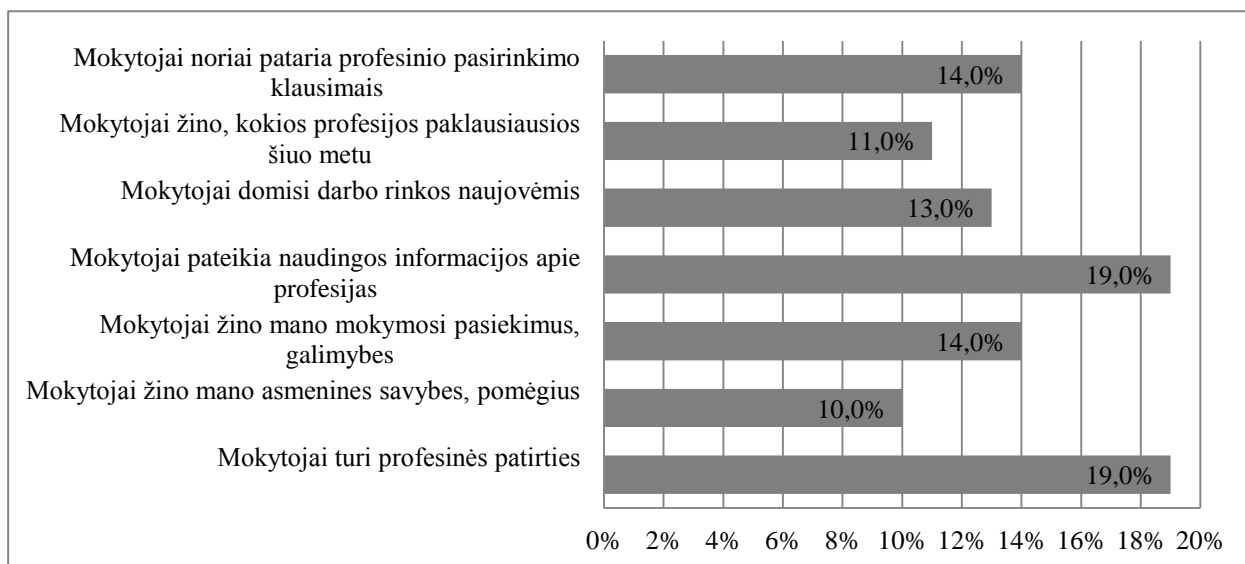
6 pav. Respondentų nuomonė, ar jie rinktųsi tokią pačią profesiją, kaip jų tėvų (N=101)

Beveik pusė moksleivių (45,0%) nurodė, kad jie rinktųsi tokią pačią profesiją, kokią turi jų tėvai; 54,0% mokinių – nesirinktų; tik 1,0% - nėra tikras. Toliau pateikiami tiriamųjų argumentai. Penktadalis apklaustųjų (22,0%) pabrėžė, jog nesirinktų tokios pačios profesijos, nes jų tėvų darbas yra pernelyg sunkus; maždaug dešimtadalis - nes tėvų profesija šiuo metu yra nepelninga, neperspektyvi ir neprestižinė. Maždaug dešimtadalis moksleivių pažymėjo, kad rinktųsi tokią pačią profesiją, nes: tėvai teigiamai atsiliepia apie savo darbą, yra galimybė tęsti tėvų veiklą bei tėvai nori, kad vaikai rinktųsi tokią pačią profesiją kaip jų; 16,0% mokinių – nes tėvai padėtų įsidarbinti. Respondentai taip pat turėjo galimybę išsakyti savo nuomonę apie tėvų profesiją skiltyje „Kita“. Du mokiniai tvirtina, kad tėvų profesija jiems nėra mėgstama („jis man nepatinka“). Pasak tris jaunimo mokyklos moksleivių, tėvų veikla jiems nėra įdomi („jis nuobodus“). Vienas tiriamasis nenurodė priežasties, kodėl nesirinktų tėvų profesijos. Taip pat vienas apklaustasis pareiškė, kad nežino, ar norėtų dirbti tokį patį darbą kaip jo tėvai.

Apibendrinant galima teigti, kad šiek tiek daugiau nei pusė mokinių (54,0%) nesirinktų tokios pačios profesijos, kokią turi jų tėvai. Mokinių pagrindinis argumentas yra toks, kad jų tėvų

darbas yra pernelyg sunkus. 45,0% tiriamųjų rinkęsi tokią pačią profesiją, nes tėvai padėtų įsidarbinti.

Buvo teiraujama, ar mokytojų patarimai dėl profesinio apsisprendimo yra svarbūs moksleiviams. Mažiau nei pusė (43,0%) respondentų atsakė, jog mokytojų patarimai, renkant profesiją, jiems yra svarbūs, kai tuo tarpu didžiajai apklaustųjų daliai (57,0%) – nesvarbūs. Priežastys, kodėl mokytojų patarimai yra svarbūs dėl profesijos rinkimosi, pateikiamos 7 pav.

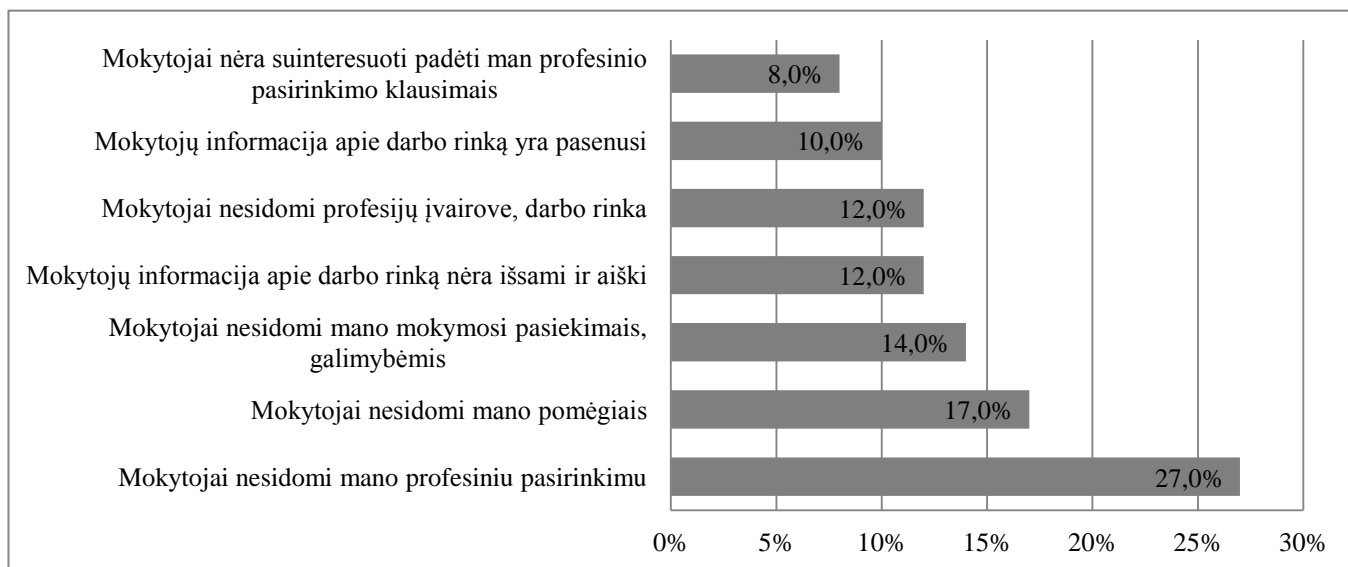

7 pav. Priežastys, kodėl mokytojų patarimai yra svarbūs dėl profesijos rinkimosi (N=46)

Penktadalio mokinių teigimu, jiems mokytojų patarimai svarbūs dėl pedagogų profesinės patirties bei pateikiamos naudingos informacijos apie profesijas. 14,0% respondentų paminėjo tai, kad mokytojai žino jų mokymosi pasiekimus ir galimybes bei noriai pataria profesijos rinkimosi klausimais. 13,0% mokinių nuomone, mokytojai domisi darbo rinkos naujovėmis. Dešimtadalis tiriamųjų pabrėžė mokytojų žinias apie mokinių asmenines savybes ir paklausiausias profesijas darbo rinkoje.

Galima daryti prielaidą, kad mokiniams svarbūs mokytojų patarimai yra dėl šių pagrindinių priežasčių: mokytojų profesinės patirties ir jų pateikiamos naudingos informacijos apie profesijas.

Moksleivių buvo klausiama apie tai, kodėl mokytojų patarimai jiems nėra svarbūs (žr. 8 pav.).

8 pav. **Priežastys, kodėl mokytojų patarimai yra nesvarbūs dėl profesijos rinkimosi**
(N=61)

Beveik trečdalis (27,0%) respondentų teigimu, mokytojų patarimai jiems nėra svarbūs, nes pedagogai nesidomi moksleivių profesiniu pasirinkimu. Mažiau nei penktadalis (17,0%) apklaustųjų nuomone, mokytojai nesidomi jų pomėgiais; 14,0% respondentų manymu – pedagogams neaktualūs mokinių mokymosi pasiekimai. Maždaug dešimtadalis tiriamųjų pabrėžė, kad mokytojai nesidomi profesijų įvairove bei darbo rinka, jų žinios yra neaktualios. Mažumos (8,0%) teigimu, pedagogai nėra suinteresuoti padėti profesinio pasirinkimo klausimais. Šios priežastys įtakoja tai, kad moksleiviams mokytojų patarimai nėra reikšmingi.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojų patarimai nėra svarbūs mokiniams, nes, apklaustųjų teigimu, pedagogai nesidomi moksleivių profesiniu pasirinkimu, jų pomėgiais ir mokymosi pasiekimais.

Pagal Lietuvos švietimo koncepciją (1992), jaunimo mokykla – į praktinį pasaulio pažinimą orientuota, ne tik bendrojo ugdymo žinias, bet ir pradinius darbo įgūdžius suteikianti ugdymo įstaiga.

Tyrimu buvo norima išsiaiškinti, kokios veiklos mokykloje suteikia moksleiviams daugiausiai informacijos apie savęs pažinimą ir profesijas. Jaunimo mokyklų mokiniams daugiausiai informacijos apie savęs pažinimą bei profesijas suteikia savęs išbandymas praktinėje veikloje (44,0%) ir įvairūs renginiai (40,0%). Tik iš dalies informacingi yra grupiniai užsiėmimai (tai nurodė beveik pusė - 49,0% tiriamųjų), konsultacijos su karjeros specialistais (43,0%), ekskursijos į įvairias organizacijas (42,0%), atvirų durų dienos profesinėse/aukštesiose mokyklose (39,0%) ir klasės valandėlės (36,0%). Neformalųjį ugdymą, pokalbius su pedagogais mokiniai (39,0%) įvardijo ir iš dalies suteikiančius informacijos, ir neinformatyvius.

Galima teigti, kad tiriamiesiems daugiausiai informacijos apie savęs pažinimą bei profesijos suteikia savęs išbandymas praktinėje veikloje ir įvairūs renginiai mokykloje; mažiausiai arba tik iš dalies – pokalbiai su pedagogais ir neformalus ugdymas (būreliai).

F. Parson (1909) suformulavo pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo principus: geras savęs pažinimas, profesijų pasaulio išmanymas ir šių žinių tarpusavio derinimas (Dilienė K., 2008, p. 12).

Tyrimu buvo siekiama sužinoti, ar moksleiviai mokykloje gauna pakankamai informacijos šiomis temomis. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad respondentams mokykloje labiausiai trūksta informacijos apie savęs pažinimą – tai pabrėžė mažiau nei pusė (42,0%) apklaustųjų. Taip pat trečdaliui mokinių yra informacijos stoka apie studijų programas. Moksleiviams iš dalies trūksta naujienų apie paklausiausias profesijas (38,0%), profesijų ypatybes (35,0%), stojimo į mokymo institucijas tvarką (38,0%), įsidarbinimo galimybes (38,0%) ir žinių apie darbo pokalbio ypatumus (tai nurodė 39,0% apklaustųjų). Atkreipiamas dėmesys, jog panaši tiriamųjų dalis pažymėjo, kad jiems vis dėl to trūksta jaunimo mokykloje teikiamos informacijos apie darbo pokalbį, įsidarbinimo galimybes bei profesijų ypatybes, stojimo į mokyklas tvarką. Mažiau nei pusei mokinių netrūksta informacijos apie studijas užsienio aukštosiose mokyklose (44,0%) ir apie gyvenimo aprašymo (44,0%), motyvacinio laiško rašymo (42,0%) ypatumus. Vienas moksleivis srityje „Kita“ nurodė, kad jam trūksta išsamesnės informacijos apie darbo paiešką.

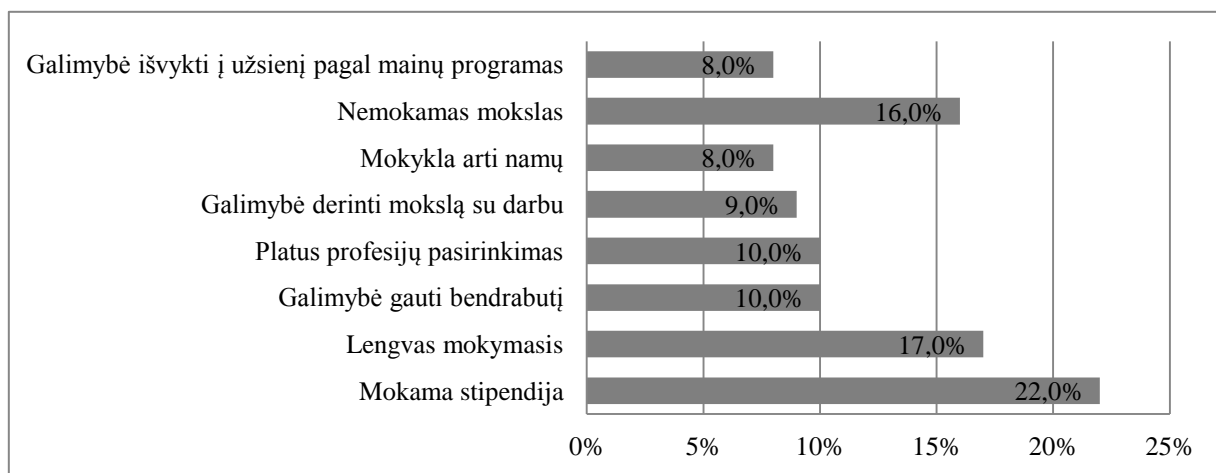
Apibendrinant galima teigti, kad mokiniams daugiausiai trūksta informacijos apie savęs pažinimą (tai pažymėjo 42,0% apklaustųjų) bei informacijos apie studijų programas (trečdalis tiriamųjų nuomonė). Tyrimo rezultatai parodė, kad apklaustieji gauna pakankamai informacijos studijų užsienio aukštosiose mokyklose ir gyvenimo aprašymo (CV) tema (tai paminėjo 44,0% moksleivių).

R. Adamonienės, S. Daukilo ir kt. autorių teigimu (2001), šiuo metu planuoti profesinę veiklą ilgam laikui yra itin sudėtinga, nes sparčiai kinta technologijos bei ekonomikos veiklos sąlygos. Darbo paklausos situacija ir pokyčiai lemia tai, jog žmogui, turinčiam profesinės patirties, gali tekti keisti turimą kvalifikaciją.

Jaunimo mokyklos mokinių buvo teiraujama apie darbo rinkos situacijos įtaką jų profesiniam apsisprendimui. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad beveik pusės apklaustųjų manymu, profesijų paklausa (45,0%) darbo rinkoje bei konkurencingas darbo užmokestis (44,0%) daro ir/ar iš dalies daro įtaką jų profesijos rinkimuisi. Daugiau nei pusės (55,0%) moksleivių teigimu, įsidarbinimo galimybės turi įtakos jų profesiniams sprendimams. Pasak tiriamųjų, profesijos populiarumas, prestižas (42,0%) ir užtikrinta darbo vieta (39,0%) iš dalies daro įtaką jų profesiniam apsisprendimui. Atkreipiamas dėmesys, jog visi iš išvardintų darbo rinkos situacijų (bent iš dalies) daro įtaką mokinių profesiniams sprendimams.

Remiantis tyrimo rezultatais ir jų analize galima daryti prielaidą, kad darbo rinkos situacija daro/iš dalies daro įtaką moksleivių profesijos rinkimuisi. Didžiausią įtaką tiriamųjų profesiniams sprendimams daro įsidarbinimo galimybės, profesijų paklausa bei konkurencingas darbo užmokestis.

Jaunimo mokyklos mokiniams sudaromos galimybės grįžti į pagrindinę ar kitą pagrindinio ugdymo programą vykdančią mokyklą, mokytis profesinėje mokykloje. Tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar jaunimo mokyklos mokiniai planuoja mokytis profesinėje mokykloje. Šiek tiek daugiau nei pusės moksleivių (52,0%) teigimu, jie planuoja mokytis profesinio mokymo įstaigoje; 48,0% apklaustų mokinių - neplanuoja. Priežastys, kodėl moksleiviai planuoja mokytis profesinėje mokykloje, pateikiamos 9 pav.

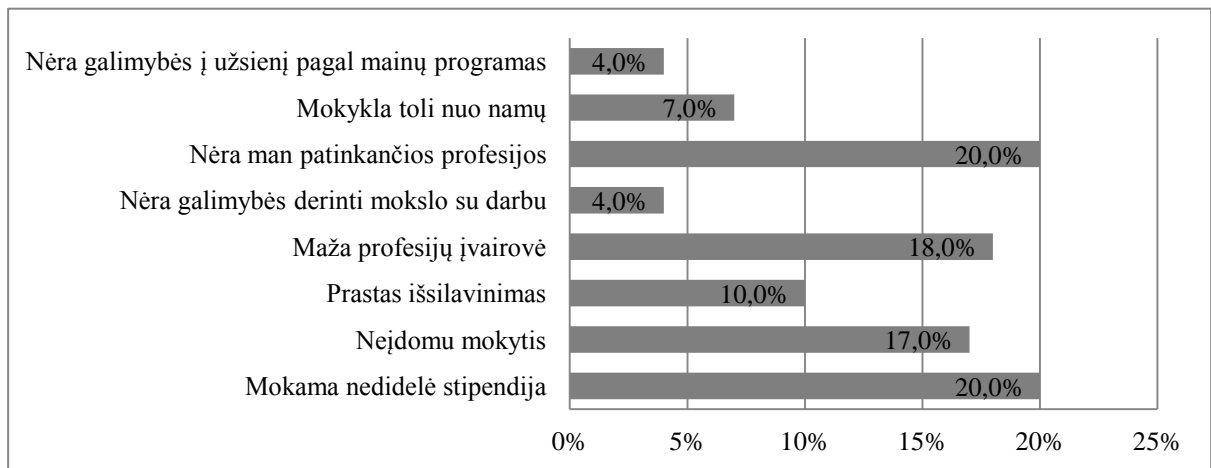

9 pav. Priežastys, kodėl respondantai planuoja mokytis profesinėje mokykloje (N=55)

Penktadalio jaunimo mokyklos moksleivių (22,0%) nuomone, jie tęstų mokymąsi ir stotų į profesinę mokyklą dėl mokamos stipendijos. Panaši mokinių dalis (16,0%) akcentavo nemokamą ir lengvą mokslą (17,0%). Dešimtadaliui tiriamųjų atrodo svarbi galimybė gauti bendrabutį ir pasirinkti profesiją iš didelės profesijų pasiūlos. Maža respondentų dalis išskyrė galimybę derinti mokslą su darbu (9,0%), išvykti į užsienį pagal mainų programas (8,0%) ir mokytis netoli savo gyvenamosios vietos (8,0%).

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinė mokymosi profesinėje mokykloje priežastis apklaustiems mokiniams yra mokama stipendija. Kitos svarbios priežastys - lengvas bei nemokamas mokslas.

Ne visi tiriamieji planuoja mokytis profesinio mokymo įstaigoje. Priežastys, kodėl respondantai neplanuoja mokytis profesinėje mokykloje, pateikiamos 10 pav.

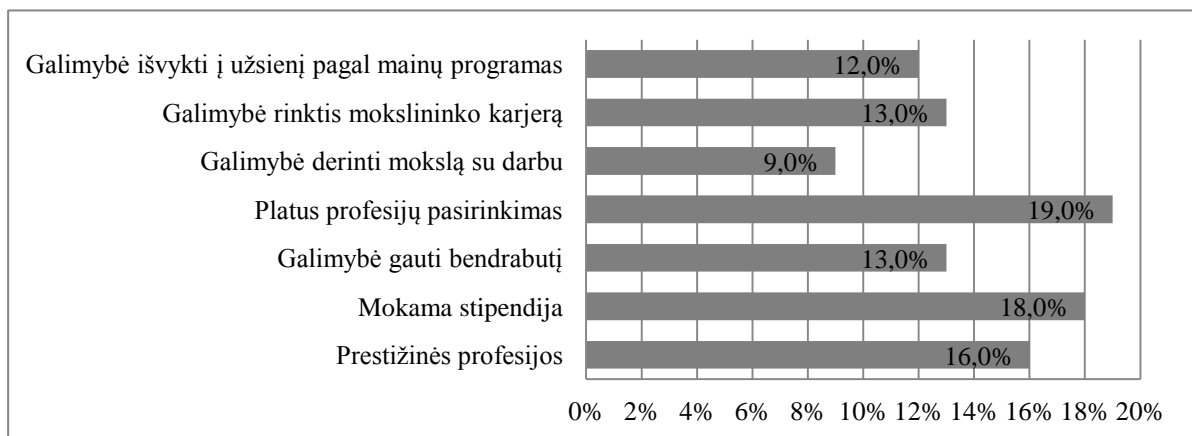

10 pav. Priežastys, kodėl respondantai neplanuoja mokytis profesinėje mokykloje (N=51)

Penktadalio respondentų nuomone, jie nesimokytų profesinėje mokykloje, nes ten nėra jiems patinkančios profesijos bei mokama stipendija nėra didelė. Moksleiviai išskyrė mažą profesijų įvairovę mokykloje (18,0%) ir neįdomų mokslą (17,0%). Dešimtadalis apklaustųjų pabrėžė prastą išsilavinimą, o mažumos teigimu, mokykla yra toli nuo namų, nėra galimybės derinti mokslo su darbu ir išvykti į užsienį pagal mainų programas.

Galima daryti prielaidą, jog mokiniai nesimokytų profesinėje mokykloje, nes mokama stipendija nėra didelė ir mokykloje jiems nėra patinkančios profesijos. Taip pat svarbios nesimokymo priežastys yra maža profesijų įvairovė ir neįdomus mokslas.

Tyrimu buvo siekiama sužinoti, ar moksleiviai nori studijuoti aukštojoje mokykloje. Daugiau nei pusė mokinių (84,0%) teigė, jog nenori studijuoti aukštojoje mokykloje; 16,0% tiriamųjų - nori. Priežastys, kodėl respondantai nori studijuoti aukštojoje mokykloje, pateikiamos 11 pav.

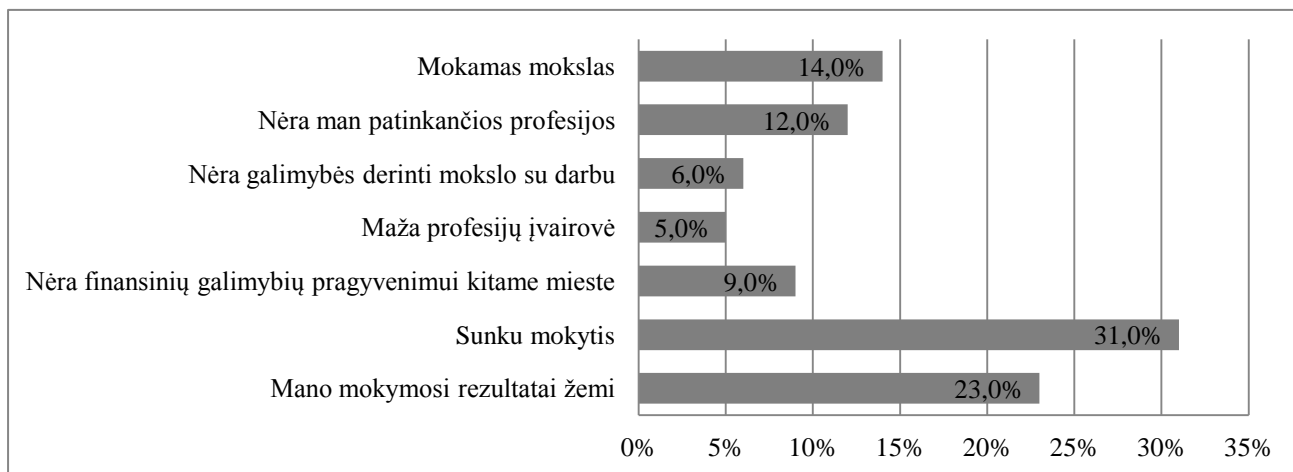

11 pav. Priežastys, kodėl respondantai nori studijuoti aukštojoje mokykloje (N=17)

Pasak penktadalio apklaustų mokinių, jie norėtų studijuoti aukštojoje mokykloje dėl plataus profesijų pasirinkimo galimybių, 18,0% tiriamųjų - dėl stipendijos; 16,0% moksleivių - dėl profesijų prestižo. Maždaug dešimtadalis respondentų nurodė galimybę gauti bendrabutį, rinktis mokslininko karjerą, tarptautines mainų programas bei galimybę derinti mokslą su darbu.

Galima teigti, kad pagrindinė moksleivių noro studijuoti aukštojoje mokykloje priežastis yra platus prestižinių profesijų pasirinkimas ir stipendija.

Ne visi tiriamieji planuoja mokytis aukštojoje mokykloje. Priežastys, kodėl respondentai nenori studijuoti aukštojoje mokykloje, pateikiamos 12 pav.

12 pav. Priežastys, kodėl respondentai nenori studijuoti aukštojoje mokykloje (N=88)

Jaunimo mokyklos mokiniai, nurodę, jog neketina siekti aukštojo mokslo, pažymėjo sunkų mokslą (beveik trečdalis tiriamųjų) bei savo žemus mokymosi rezultatus (23,0% apklaustųjų). 14,0% moksleivių pabrėžė mokamą mokslą, 12,0% respondentų pareiškė, kad aukštojoje mokykloje nėra jiems patinkančios profesijos. Beveik dešimtadalis moksleivių (9,0%) paminėjo finansinius sunkumus, tiriamųjų mažuma - galimybės derinti mokslą su darbu nebuvimą ir mažą profesijų pasiūlą aukštojoje mokykloje.

Galima daryti prielaidą, kad respondentai nenori studijuoti aukštojoje mokykloje dėl sunkaus mokslo, savo žemų mokymosi rezultatų bei mokamų studijų.

Apibendrinant tyrimo rezultatus ir jų analizę, galima teigti, jog jaunimo mokyklos moksleiviai karjera nurodo aukštesnių pareigų užėmimą bei pakankamą darbo atlyginimą. Patinkanti profesija yra pati svarbiausia mokinių tinkamo profesinio apsisprendimo priežastis. Pagrindiniai moksleivių profesinio apsisprendimo sunkumai yra nežinia, ar pasirinkta profesija patiks. Tyrimo rezultatai stebina, nes tik mažiau nei pusė tiriamųjų nurodė sveikatos būklę, fizinius duomenis bei mokymosi rezultatus, reikšmingus renkantis profesiją. Tyrimas atskleidė, kad mokiniams didžiausią įtaką renkantis profesiją daro tėvai, o pedagogų įtaka nėra didelė (tai pabrėžė mažiau nei pusė moksleivių). Šiek tiek daugiau nei pusė mokinių (54,0%) nesirinktų

tokios pačios profesijos, kokią turi įgiję jų tėvai. Mokinių pagrindinis argumentas - sunkus tėvų darbas. Atkreipiamas dėmesys, jog daugelį jaunimo mokyklos moksleivių atsakymų siejo bendras bruožas – konkurencingas darbo užmokestis.

DISKUSIJA

Lyginant gautus tyrimo rezultatus su kitų tyrėjų atliktų tyrimų rezultatais, pastebima daugiau panašumų nei skirtumų.

S. Kregždė (1988) pabrėžia profesinius interesus, svarbius, renkantis profesiją. Remiantis šio tyrimo rezultatais ir analize, taip pat galima daryti prielaidą, jog vienas iš svarbiausių mokinių profesinį pasirinkimą lemiančių veiksnių yra interesai.

Anot V. Makūno ir D. Pugevičienės (2005), apklaustų jaunuolių teigimu, jų profesiniam apsisprendimui yra reikšmingi individualūs gabumai, polinkiai bei interesai. Šio tyrimo rezultatai yra panašūs.

Pasak L. Čiuladaitės (2015), vidinė aplinka (pažįstami, draugai, giminaičiai, šeima) vaidina svarbų vaidmenį, mokiniams renkantis profesiją. Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad mažiau nei pusė apklaustųjų tėvų patarimus laiko reikšmingais.

Šio tyrimo rezultatai ir analizė parodė, kad jaunimo mokyklų mokiniams mokytojai, klasės auklėtojas, psichologas, socialinis pedagogas ir konsultantas karjeros klausimais beveik nedaro įtakos tiriamųjų profesiniams sprendimams. L. Sajienės ir A. Antanaitienės (2012) tyrimo rezultatai panašūs – pasak autorės, mokyklose dirbančių psichologų, socialinių darbuotojų ir profesijos konsultantų veikla ugdymo karjerai procese yra nepakankama.

A. Palujanskienės ir I. Kačiniienės (2013) tyrime išryškėjo profesijų tęstinumo tendencija – jaunuoliai renkasi tėvų profesijas. Šiame tyrime tokios tendencijos nėra (daugiau nei pusė mokinių nesirinktų tokią pačią profesiją, kokią yra įgiję jų tėvai).

J. Steckienės (2010) tyrimo rezultatai atskleidė, kad nedidelė moksleivių dalis yra pasiryžusi mokytis, tačiau nemaža dalis yra abejojančių dėl mokymosi perspektyvų. Panašūs tyrimo rezultatai vyrauja ir šiame darbe.

Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad pagrindiniai jaunimo mokyklų mokinių profesijos rinkimosi sunkumai yra neapsisprendimas, praktinės veiklos trūkumas, informacijos trūkumas apie savęs pažinimą bei profesijas. Panašūs tyrimo rezultatai dominuoja B. Pociūtės ir V. Isiūnaitės (2011) darbe. Autorių tyrimas parodė, jog jaunuolių profesinį pasirinkimą ap sunkina nepakankama informacija apie specialybes ir apie savo individualias savybes, gebėjimus; nežinojimas, ką daryti, kad apsispręstų dėl profesinės karjeros; sunkumai apsisprendžiant savarankiškai.

Pasak L. Sajienės ir A. Antanaitienės (2012), jaunuolių profesinį apsisprendimą palengvintų išvykos į darbo biržas, profesinio rengimo institucijas, rengiami susitikimai su darbdaviais ir profesijų atstovais, organizuojamos diskusijos su profesijos konsultantais, seminarai savęs pažinimo klausimais, imitacinėmis sąlygomis išbandytas amatas ir konkreti su

profesijos pasirinkimu susijusi veikla. Šio tyrimo duomenys liudija tą patį – mokiniams reikalingas savęs išbandymas praktinėje veikloje, išsamesnė informacija apie profesijas ir savęs pažinimą.

Nagrinėjant jaunimo mokyklų mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius, išryškėjo tam tikros problemos. Tyrimus šioje srityje būtų galima tęsti aiškinantis, kodėl mokiniai, besimokantys jaunimo mokykloje, savo ateities nesieja su aukštojo išsilavinimo įgijimu. Taip pat pastebimas trūkumas tyrimų, kuriais būtų tirti jaunimo mokyklų mokinių profesinio apsisprendimo veiksniai.

IŠVADOS

Atlikus mokslinės literatūros analizę apie profesinio apsisprendimo veiksnius ir jaunimo mokyklų ypatumus, galima daryti tokias išvadas:

1. Apibendrinant autorių (Kono, 1980; Jovaišos, 1993; Maknienės, 2001; Sajienės, Antanaitienės, 2012; Anužio, 2014 ir kt.) pateikiamas sampratas, pastebėta, kad profesinis apsisprendimas yra viena svarbiausių paauglystės pabaigos ir jaunystės etapo užduočių, siejama su savo vietos gyvenime ir darbo pasaulyje suvokimu; tai – kintantis ir dinamiškas asmenybės identifikacijos procesas, vykstantis visą gyvenimą bei profesinių tikslų išsikėlimas ir jų realizavimas. Nuo profesinio apsisprendimo priklauso trys tarpusavyje susiję žmogaus gyvenimo veiksniai: ekonominė, socialinė ir darbinė padėtis.
2. Dauguma mokslininkų (Vabalas-Gudaitis, 1983; Laužikas, 1993, Osipow, Fitzgerald, 1996; Sakalas, Šalčius, 1997; Jovaiša, 1999; Valackienė, 2005; Augienė, 2009; Antanaitienė ir Anužis, 2014 ir kt.), analizuodami profesinio apsisprendimo ypatumus, išskiria vidinius ir išorinius profesijos rinkimosi veiksnius. Profesinio apsisprendimo vidiniams veiksniams priskiriami fiziniai, psichiniai ir dvasiniai ypatumai (asmens gabumai, amžius, intelektas, fizinė sveikata, pašaukimas, charakteris, temperamentas, vertybinės nuostatos ir t.t.), o išoriniams - socialiniai, ekonominiai ir visuomeniniai veiksniai (šeima, mokymo institucijos, bendruomenė, draugai, finansinės galimybės, ateities perspektyvos, darbo užmokestis, profesijos populiarumas, žiniasklaida ir t.t.).
3. Jaunimo mokykla yra pagrindinės mokyklos tipas. Šiose mokyklose mokosi 12–16 metų mokiniai, turintys mokymosi sunkumų, bei 16–18 metų mokiniai, dėl socialinių priežasčių negalintys lankyti bendrojo ugdymo įstaigos. Iš jaunimo mokyklos moksleivis gali sugrįžti į bendrojo ugdymo mokyklą arba eiti mokytis į profesinę mokyklą. Jaunimo mokyklų paskirtis – suteikti naujų žinių bei socialinių gebėjimų jaunuoliams, kurie turi mokymo(si) spragų, elgesio, drausmės sutrikimų, nepritampa bendrojo ugdymo mokykloje, yra kilę iš socialiai pažeidžiamų šeimų. Šios mokyklos specifiskumu galima įvardinti teikiamą didesnę socialinę, psichologinę, pedagoginę pagalbą mokiniams ir jų tėvams nei kitose bendrojo ugdymo įstaigose.

Atlikus empirinį tyrimą apie jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių profesinio apsisprendimo veiksnius, galima daryti tokias išvadas:

1. Nustatyta, jog tam tikri vidiniai veiksniai yra svarbūs respondentams, renkantis profesiją. Maždaug pusei apklaustųjų yra reikšmingi gebėjimai, pomėgiai, temperamentas, charakteris ir sveikatos būklė. Tyrimo rezultatai stebina, nes tik mažiau nei pusė

- tiriamųjų nurodė fizinius duomenis bei mokymosi rezultatus, aktualius, renkantį profesiją. Patinkanti profesinė veikla yra pati svarbiausia mokinių profesinių sprendimų priežastis. Reikšminga vertybė tiriamiesiems, renkantį profesiją, yra pasitenkinimas atliekamu darbu.
2. Išsiaiškinta, kad mažiau nei pusei tiriamųjų, didžiausią įtaką renkantį profesiją, daro tėvai. Darbo rinkos situacija yra reikšminga moksleiviams, priimant profesinius sprendimus. Įsidarbinimo galimybės, profesijų paklausa bei konkurencingas darbo užmokestis daro įtaką tiriamųjų profesiniam apsisprendimui. Atkreipiamas dėmesys, jog daugelį jaunimo mokyklos moksleivių atsakymų siejo bendras bruožas – konkurencingas darbo užmokestis. Kitos dominuojančios darbo vertybės yra atostogos vasarą bei laisvas darbo grafikas. Šiek tiek daugiau nei pusės apklaustų moksleivių rinktųsi mokymąsi profesinėje mokykloje dėl finansinių priežasčių (stipendijos).
 3. Ištirta, kad tėvai mokiniams akcentuoja, jog apsispręsti ir priimti sprendimus, susijusius su profesija, reikia savarankiškai. Mokiniam tėvų patarimai yra aktualūs, nes tėvai juos pažįsta, žino jų asmenines savybes, mokymosi pasiekimus ir galimybes. Tėvai, mokiniams renkantį profesiją, pabrėžia: didelį darbo užmokestį; profesiją, nekenkiančią sveikatai bei galimybę dirbti ir gyventi netoli dabartinės gyvenamosios vietos. Tėvams mažiausiai reikšminga atrodo, kad vaikai stotų mokytis į aukštąją mokyklą. Šiek tiek daugiau nei pusė mokinių pabrėžė, kad nesirinktų tokią pačią profesiją, kokią turi jų tėvai. Tiriamųjų pagrindinis argumentas yra toks, kad jų tėvų darbas yra pernelyg sunkus.
 4. Mažiau nei pusei respondentų yra svarbūs mokytojų patarimai dėl profesijos rinkimosi, nes pedagogai turi profesinės patirties ir žino naudingos informacijos apie profesijas. Daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, jog mokytojų patarimai jiems nėra reikšmingi, nes pedagogai nesidomi jų profesiniu pasirinkimu, pomėgiais ir mokymosi pasiekimais.
 5. Nustatyta, kad pagrindiniai mokinių profesijos rinkimosi sunkumai yra neapsisprendimas (nežinia, ar pasirinkta profesija patiks ir tiks) bei praktinės veiklos trūkumas. Tiriamiesiems daugiausiai informacijos apie savęs pažinimą bei profesijas suteikia savęs išbandymas praktinėje veikloje ir įvairūs renginiai mokykloje; mažiausiai informatyvūs yra pokalbiai su pedagogais bei neformalus ugdymas. Mažiau nei pusei mokinių trūksta informacijos apie savęs pažinimą ir studijų programas (trečdalis atiriamųjų nuomonė). Informacijos stokos mokiniai nejaučia tik CV rašymo tema.
 6. Tyrimo pirmoji hipotezė pasitvirtino iš dalies: tėvų nuomonė, renkantį profesiją, yra svarbi tik mažiau nei pusei tiriamųjų, tačiau geras darbo užmokestis yra aktualus daugeliui apklaustųjų.

7. Antroji hipotezė pasitvirtino iš dalies. Išsiaiškinta, kad tik mažiau nei pusė apklaustųjų mokymosi rezultatus bei fizinius duomenis laiko aktualiais, renkantis profesiją. Tačiau mokiniams itin reikšmingi yra gebėjimai ir pomėgiai, priimant profesinius sprendimus.
8. Trečioji hipotezė pasitvirtino. Dauguma apklaustų jaunimo mokyklų 9 ir 10 klasės mokinių neplanuoja mokytis aukštojoje mokykloje, nes mokslas yra sunkus bei mokamas, o mokinių mokymosi rezultatai yra žemi.

REKOMENDACIJOS

Pedagogams:

1. Suteikti mokiniams žinių apie informacijos paieškos galimybes, supažindinti su internetiniais puslapiais profesijos rinkimosi tema.
2. Organizuoti susitikimus su profesijų atstovais, darbdaviais ir išvykas į įmones, mokymo įstaigas, studijų mugės.
3. Plėsti būrelių pasirinkimo galimybes.
4. Siūlyti mokiniams konsultuotis su karjeros specialistais.
5. Padėti mokiniui įvertinti savo mokymosi galimybes.

Konsultantams karjeros klausimais:

1. Padėti mokiniams pažinti save (testai, užduotys, pokalbiai ir t.t.).
2. Suteikti daugiau išsamios informacijos stojimo į (profesines, aukštąsias) mokyklas klausimais.
3. Skatinti mokinių atsakomybę už savo sprendimus.
4. Priminti mokiniams, kad jie skirtų daugiau dėmesio profesiniam apsisprendimui.
5. Suteikti daugiau galimybių mokiniams išmėginti savo gebėjimus praktinėje veikloje (įvairios išvykos, ekskursijos).
6. Konsultuoti mokinių tėvus karjeros aktualumo tema.
7. Teikti informaciją mokinių tėvams apie profesinio orientavimo svarbą.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2001) *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius: Petro ofsetas.
2. Alternatyvusis ugdymasis. *Jaunimo mokyklos* [Žiūrėta 2016-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusisugdymas.lt/index.php/jaunimo-mokyklos/163-jaunimo-mokyklos>>
3. Antanaitienė A., Anužis A. (2014) Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo institucijų bendradarbiavimo modelis mokinių tikslingam profesiniam apsisprendimui užtikrinti. *Profesinio rengimo tyrimai*. Nr. 25. P. 62-73.
4. Arnold J. (1997) *Menaging Careers into the 21st Century*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.
5. Augienė D. (2009) *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla.
6. Bakanovienė T., Grajauskas L., Kazlauskienė A., Masiliauskas D. ir kt. (2015). *Baigiamųjų (bakalauro, magistrantūros studijų) darbų rengimo metodiniai reikalavimai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Barkauskaitė M. (2007) Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 18. P. 106-120.
8. Bartnikienė Z., Paurienė L. (1989). *Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją*. Kaunas: Šviesa.
9. *Career Key. Holland's Six Personality Types* [Žiūrėta 2016-09-01]. Prieiga per internetą: <https://www.careerkey.org/choose-a-career/holland-personality-types.html#.V8lJhzWJSnU>>
10. Černius V. J. (2006). *Žmogaus vystymosi kelias. Nuo vaikystės iki brandos*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.
11. Čiuladaitė L. (2015) *Techninių profesijų mokymo programų mokinių profesinio apsisprendimo ypatumai*. Magistro baigiamasis darbas. Akademija: ASU.
12. Daugėlaitė I. (2014) *Jaunų suaugusiųjų vertybių ir profesijos pasirinkimo sąveika*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: VDU. [Žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2014~D_20140121_082431-78221/DS.005.0.01.ETD>
13. Dilienė K. (2008) Aukštesniųjų klasių mokinių profesinio orientavimo karjerai prielaidos ir galimybės. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: VPU. [Žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga

- per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080924_180838-90274/DS.005.0.01.ETD>
14. Frankl V. E. (1997) *Žmogus ieško prasmės*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
 15. Gati I., Krausz M., ir Osipow S. H. (1996) Taxonomy of difficulties in career decision making. *Journal of Counseling Psychology*. Vol. 43, No. 4, p. 510-526. [Žiūrėta 2016-11-24]. Prieiga per internetą: <[http://kivunim.huji.ac.il/courses/pdf/3/Gati,%20Krausz%20&%20Osipow%20\(1996\)%20JCP.pdf](http://kivunim.huji.ac.il/courses/pdf/3/Gati,%20Krausz%20&%20Osipow%20(1996)%20JCP.pdf)>
 16. Indrašienė V., Rimkevičienė V., Gaigalienė M., Railienė A., Grinytė L. (2006) *Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose. Tyrimo ataskaita*. [Žiūrėta 2016-08-24]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/prof_inf_paskut_paskutiniausias.pdf>
 17. *Jonavos jaunimo mokykloje dešimt mokinių mokysis "kitaip"* [Žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://jjm.aiva.lt/>>
 18. Jaunimo mokyklų veiksmingumas (2007) *Švietimo problemos analizė*. Nr. 3. 14. [Žiūrėta 2016-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www.alternatyvusisugdymas.lt/uploads/jaunimo_mokyklu_veiksmingumo_apzvalga.pdf>
 19. *Jaunimo mokykla* (2008) Nr. 1 [Žiūrėta 2016-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www.sac.smm.lt/images/file/priedai/Jaunimo%20mokykla-01_11.pdf>
 20. *Jaunimo mokyklų koncepcija*. LR ŠMM (2005). [Žiūrėta 2016-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269621&p_query=>>
 21. *Jaunimo mokykloje – atskiros erdvės skirtingų poreikių vaikams* [Žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://jjm.aiva.lt/>>
 22. Jovaiša L. (1993) *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
 23. Jovaiša L. (1978) *Profesinio orientavimo pedagogika*. Kaunas: Šviesa.
 24. Jovaiša L. (1999) *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
 25. Jovaiša L. (1981) *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: Šviesa.
 26. *Kauno jaunimo mokykla*. Iki profesinis mokymas [Žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga per internetą: <http://www.kjm.kaunas.lm.lt/?page_id=122>
 27. *Kėdainių jaunimo mokykla: pirmieji produktyviojo mokymosi metai* [Žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.alternatyvusisugdymas.lt/index.php/apie-projekta/sritys/produktyvusis-mokymasis/produktyviojo-mokymosi-mokyklos/kjm-vaikai/314-kedainiu-jaunimo-mokykla-pirmieji-produktyviojo-mokymosi-metai>>

28. Kregždė S. (1988) *Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
29. Kučinskienė R. (2003) *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: KU.
30. Laužackas R. (2005) *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: VDU.
31. Leliūgienė I., Urbonienė A. (2004). Profesinio pasirinkimo motyvacijos raiška renkantis socioedukacinio darbo profesijas: tarpkultūrinis palyginimas. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 13. P. 62-71.
32. Lemme, B.H. 2003. *Suaugusiojo raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
33. Liaudanskienė A. Alternatyvusis ugdymasis. *Jaunimo mokyklų pristatymas* [Žiūrėta 2016-09-01]. Prieiga per internetą: http://www.alternatyvusisugdymas.lt/uploads/jaunimo_mokyklu_pristatymas.pdf
34. Leonavičius J. (1996) *Stojimo į aukštąją mokyklą veiksnių ir motyvų kitimas*. Kaunas.
35. *Lietuvos Švietimo koncepcija* (1992) LR Kultūros ir Švietimo ministerija. Vilnius.
36. Liobikienė I., Bukauskienė L. (2013) Jaunuolių vertybių ir profesijos pasirinkimo sąveika. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Nr. 25. P. 98-108.
37. Maknienė I. (2001) *Ugdytinio profesinio apsisprendimo formavimasis*. P. 186 – 233. Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius: Petro ofsetas.
38. Makūnas V., Pugevičienė D. (2005) Profesinio apsisprendimo veiksnių tyrimas Kauno kolegijos Kraštotvarkos fakultete. *Kultūra-ugdymas-visuomenė (mokslo darbai)* . P. 107–111
39. Maslow A. H. (1971) *The father reaches of human nature*. New York: Penguin Books [Žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga per internetą: <http://www.slideshare.net/imbangjtrenggana/abraham-h-maslow-the-farther-reaches-of-human-nature-penguin-nonclassics-1993>
40. Nauta M. M. (2010) The Development, Evolution, and Status of Holland's Theory of Vocational Personalities: Reflections and Future Directions for Counseling Psychology. *Journal of Counseling Psychology*. Vol. 57. No 1. P. 11-22.
41. Osipow S. H., Fitzgerald. L. F. (1995) *Theories of career development*. Needham Heights, Mass.: Allyn and Bacon. [Žiūrėta 2016-08-29]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Samuel_Osipow/publication/49305588_Theories_of_Career_Development/links/55eb648d08ae21d099c5e88a.pdf
42. Palujanskienė A., Adamonienė R. (2004) Profesinė paauglių ir jaunuolių raida. *Pedagogika*. Nr. 74. P. 128 – 134.
43. Palujanskienė A., Kačiniene I. (2013) Šeimos reikšmė aukštesniųjų klasių mokinių profesiniam apsisprendimui. *Socialinis ugdymas*. Nr. 3 (35) P. 114 – 152.

44. Paulavičius K. B. (2002) *Darbo rinka*. Vilnius: VPU.
45. Penkauskienė D. (2006). *Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateitis karjerai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
46. Petkevičiūtė N. (2006) *Karjeros valdymas*. Mokomoji knyga. Kaunas: VDU.
47. Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas (Įsakymas Nr. ISAK-739/A1-116). [Žiūrėta 2016-08-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/de/legalAct/TAR.7C11B4578028>>
48. Projektas „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“ (2008). Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika. Vadovas K. Pukelis.
49. Pociūtė B., Isiūnaitė V. (2011) Profesijos pasirinkimo problemos ir asmeninės savybės. *Psichologija*. Nr. 43. P. 78-91.
50. *Psichologijos žodynas* (1993) Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
51. Pukelis K., Navickienė L. (2006) Karjeros projektavimas: svarbi efektyvaus nacionalinės kvalifikacijų sistemos funkcionavimo sąlyga. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 12. P. 36–53.
52. Pukelis K., Navickienė L. (2008) Career designing: new concept overcoming intercultural and linguistic barriers. *Pedagogika*. Nr. 90. P. 12 – 17. Vilnius: VPU.
53. Pukelis K. (2008) *Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas*. II tomas. Kaunas: VDU.
54. Rimkienė R., Grūnovienė D., Vaičiulevičienė A. (2010) Sveikatos priežiūros ir socialinio darbo studijų programų studentų profesijos pasirinkimo ypatumai. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. Nr. 4 (79) P. 64–70.
55. Sajienė L., Antanaitienė A. (2012) Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų vaidmuo mokinių profesiniam apsisprendimui: situacija ir pagrindinės problemos. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 31. P. 133-143.
56. Sajienė L., Antanaitienė A. (2012) Tikslingo profesinio apsisprendimo skatinimas šiuolaikinėje socialinio ugdymo paradigmoje. *Tiltai*. Nr.2 P. 71-83.
57. Sakalas A., Šalčius A. (1997) *Karjeros valdymas*. Kaunas: technologija.
58. Steckienė J. (2010) *Profesinio konsultavimo situacijos ir poreikio profesinėse mokyklose analizė*. Magistro baigiamasis darbas. Šiauliai: ŠU.
59. Šernas V. (1998) *Profesinės veiklos didaktika: profesinio rengimo tyrimai*. Vilnius: Presvika.
60. *Tarptautinių žodžių žodynas* (1985) Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
61. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2003) Vilnius: Alma littera.

62. USA Florida State University, The Career Center [Žiūrėta 2016-11-24]. Prieiga per internetą: <http://www.career.fsu.edu/Students/Plan-Your-Career/Career-Decision-Making>
63. Utakytė A. (2013) *Vaikų globos namų auklėtinių profesinį apsisprendimą lemiantys veiksniai*. Magistro baigiamasis darbas. Šiauliai: ŠU.
64. Valickas A., Rosinaitė V., Antanaitytė N., Grakauskas Ž. (2008) *Karjeros planavimo vadovas studentui*. Vilnius: VU.
65. Valickas A., Chomentauskas G., Dereškevičiūtė E., Žukauskaitė I., Navickienė L. (2012) *Karjeros valdymo vadovas studentui*. Vilnius: VU.
66. Valstybinė švietimo strategija 2003–2012 m. [Žiūrėta 2016-09-01]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215471&p_query=&p_tr2=>

PRIEDAI